

Universitetet i Stavanger

Ungdommers valg av yrkesrettet utdanning – En studie av VG1 elever i Rogaland og Agder

Kristian Jørgensen

3.juni 2023

Executive Master in Business Administration

Universitetet i Stavanger

Kandidat nr: 257105

**Mastergradsstudium
Executive master in
Business Administration**

Semester:

Høst og vår 2022/2023

Forfatter:

Kristian Jørgensen

Veileder:

Aslaug Mikkelsen

Tittel:

Ungdommers valg av yrkesrettet utdanning – En studie av VG1
elever i Rogaland og Agder

Sidetall:

58 sider, inkludert forside, sammendrag, referanseliste og vedlegg

Forord

Som studieforfatter har jeg selv erfart en karrierevei innenfor industrien som strekker seg fra usikker elev i grunnskolen, tilfeldigheter som avgjorde studievalg og til slutt ansatt i en virksomhet som legger til rette for ansatte som ønsker læring hele livet. Det har derfor vært personlig interessant å forske på elever som står foran et hav av muligheter innenfor yrkesfaglig utdanning, og hvilke faktorer som påvirker elevene på vei mot fremtiden. Temaet har også en bred interesse blant skoler og virksomheter som behøver yrkesfagarbeidere i fremtiden.

Jeg vil takke veileder ved Universitetet i Stavanger, de ulike videregående skolene som har bidratt i prosjektet, elever som har stilt opp i prosjektet og lærere som har tilrettelagt for elevdeltagelse. En takk for støtte til Opplæringskontoret for Industrifag i Rogaland (OFIR) og Rogaland fylkeskommune gjennom virkemiddel for regional innovasjon (VRI-student til låns). Takk også til Aker Solutions som har bidratt med problemstilling, hypoteser, analysearbeid og gode diskusjoner underveis i arbeidet. Til slutt vil jeg takke samboeren min som har lagt til rette for at jeg kunne prioritere fritiden min til studier.

Sammendrag

Studien er et samarbeid mellom oppgaveforfatter og Aker Solutions. Det er hard konkurranse om å tiltrekke seg nok yrkesfaglig utdannet ungdom blant virksomheter seg imellom, men også på tvers av de ulike bransjene. Studien ser på faktorene som påvirker elevenes utdanningsvalg innen utvalgte skoler i fylkene Rogaland og Agder, og elevgruppen som undersøkes går studieretningen VG1-Teknologi og Industrifag. Som følge av lite tilgjengelig forskning på yrkesfagelever er mer generell utdanningsforskning benyttet som referanselitteratur og studiens mål er å fremskaffe ny empiri. Problemstillinger og hypoteser er i hovedsak basert på teoretiske perspektiver, men virksomhetsorienterte, samfunnsmessige og personlige perspektiv tas med. Hensikten er også å kunne identifisere områder som er viktige for elevenes valg og dermed viktige for virksomheter som Aker Solutions sett ut fra et rekruteringsperspektiv. Metoden er designet som en forberedende kvalitativ undersøkelse med dybdeintervjuer, og en kvantitativ hoveddel som inkluderer deskriptiv analyse og statistisk hypotesetesting. Blant de viktigste svarene studien gir oss, er kompleksiteten til utdanningsvalget unge mennesker står ovenfor på veien mot yrkesfaglig utdanning. Faktorer som familierelasjoner, tilgjengelig utdanningsinformasjon og bredden av utdanningsmuligheter er alle viktige faktorer for elevenes personlige valg av utdanning. Næringslivets relevante virksomheter vurderes som viktige informasjonskilder til elever for valg av utdanning. Samfunnstatus knyttet til yrkesfaglig utdanning vurderes ikke som en sentral påvirkningsfaktor. Trivsel i arbeidslivet er derimot en viktig faktor for elevene ved valg om videre utdanning. Bredden til elevenes valgmuligheter på VG1-Teknologi og Industrifag vurderes til å være en av de sentrale årsakene til usikkerhet blant elevenes valg. Elevenes venner og medelever er ikke faktorer som påvirker elevenes valg. Foreldre og familie i nær relasjon vurderes å ha en betydning for valgene elevene gjør, selv om dette er avtagende. Videreutdanning og karriereutvikling vurderes å være en viktig faktor for elevenes valg av utdanning, og at valget om en yrkesrettet utdanning ikke er det samme som «bortvalg» av høyere utdanning.

Innhold

Forord	3
Sammendrag	4
1.0 Bakgrunn	6
2.0 Teori	9
3.0 Metode	18
3.1 Kontekst	18
3.1.1 Studiens avgrensning	22
3.2 Forsknings design	22
3.2.1 Kvalitativt forprosjekt	22
3.2.2 Kvantitativt hovedprosjekt	23
3.3 Utvalg	23
3.4 Intervju og spørreundersøkelse	26
3.4.1 Intervjuguide	26
3.4.1 Spørreundersøkelse	27
3.5 Dataanalyse	29
3.5.1 Kvalitativ analyse	29
3.5.2 Kvantitativ analyse	29
3.6 Reliabilitet og validitet	30
3.7 Etikk	32
4.0 Resultater	33
4.1 Kvalitative data	33
4.2 Kvantitative data	37
5.0 Diskusjon	44
6.0 Konklusjon	51
Referanser	53
Vedlegg	54

1.0 Bakgrunn

Denne oppgaven handler om karrierevalg innenfor yrkesfaglig studieretning. Behovet for yrkesfaglig kompetanse i Norsk industri er betydelig og henger tett sammen den industrielle utviklingen landet har vært igjennom. For å sette kontekst og ta et historisk tilbakeblikk på norsk industrihistorie, benyttes Store Norske Leksikon. «Industrihistorien som begynte i 1840- og 1850-årene, da landet fikk sine første dampdrevne tekstilfabrikker. Selv om det fantes protoindustri som bergverk og jernverk fra 1500- og 1600-tallet kom gjennombruddet for norsk industri først i tiårene rundt 1900. Viktige etapper i den norske industrielle revolusjon er dampsagbruk- og høvlerier fra 1860-årene, tremasseindustrien fra 1870-årene, cellulose- og papirindustrien fra 1880-årene og den elektrokjemiske og elektrometallurgiske industrien fra rundt 1900. Den første industrielle bølgen nådde de store byene i Norge i 1840- og 1850-årene, og tekstilfabrikker og mekaniske verksteder vant innpass. I 1842 konkluderte finansdepartementet med at industrien aldri ville kunne drives vidt i Norge. Konkurransen fra utenlandske fabrikker ville bli for stor, og dessuten var daglønnen som arbeiderne krevde for høy.

Avgjørende for den første industribølgen i Norge var import av britiske pakkelsesninger. Britiske maskinverksteder sendte fagfolk for å prosjektere og bygge og drive fabrikker med maskiner, og gi norske arbeidere opplæring. Den samme ekspertiseimporten gjaldt i stor utstrekning også for de mekaniske verkstedene som skjøt opp i kjølvannet av tekstilindustrien. Tekstilindustrien kunne utnytte en sterk etterspørsel i Norge som følge av folketallsvekst, urbanisering og velstandsøkning. En annen viktig forutsetning var at rå-bomullen som ble importert, ikke minst fra Storbritannia, var billig. Samtidig virket norsk beskyttelsestoll til å fordyre bomullsgarn og vevede stoffer. For verkstedindustrien åpnet det seg et stort marked med økende etterspørsel. Folk ville kjøpe jordbruksredskaper i jern, slik som ploger og harver, jern til sagbruk, vasshjul og dampmaskiner, veve- og spinnemaskiner og til strykejern i hjemmene. Med dampskipsruter og etter hvert tog og jernbanespor eksploderte behovet for jernprodukter fra verkstedene.

Liberaliseringen i lovverket mot fri produksjon og fri handel drev også fram den første industrialiseringen i 1840-årene. Håndverksloven av 1839 hadde gjort det klart at det ikke skulle kunne opprettes nye laug, og at de etablerte laugene skulle avskaffes når siste mester døde, og læretvangen forsvant. Dette var et angrep på monopolene som laugene hadde hatt med hensyn til produksjon og salg av håndverksartikler. Den nye handelsloven av 1842 hadde gjort det enkelt for alle myndige menn og enslige kvinner (ugifte, separerte, skilte

og enker) å starte opp handelsbedrifter i byene. Ladestedene fikk fulle handelsrettigheter på linje med kjøpstedene. Ikke minst ble det lettere å få handelsborgerskap, og småhandel ble helt frigitt uten at man trengte bevilling eller borgerskap. Derimot måtte landhandlerne fremdeles handle et stykke utenfor byen, og fikk ikke lov til å holde fast utsalgssted og måtte overholde forbudet mot å selge importvarer fra utlandet. Samme år opphevet Storbritannia utførselsforbudet mot maskiner, noe som forenklet import av teknologi fra verdens ledende industrinasjon.

Christiania markerte seg sterkest av norske byer i den første industrialiseringen i 1840—1870, da mekaniske spinnerier og veverier og mekaniske verksteder grodde opp langs Akerselva og dannet perler på en snor fra Nydalen i nord til Nyland ved havna. Nye industristeder skjøt også opp i Kværner-dalen sør for byen, på Kampen, på Bislett og Skøyen. Import av britisk teknologi var avgjørende. Kristine Bruland har hevdet at nordmennene like mye videreutviklet britiske oppfinnelser som å imitere dem. Norske oppfinnere hadde utdannelsen sin fra utlandet, men fra 1855 ga marinebasen ved Horten praktisk opplæring av kommende ingeniører. Tekniske skoler så dagens lys i Trondheim i 1870, Oslo i 1873 og Bergen i 1875. Entreprenørene Knut Graah og Adam Hiorth hadde møttes i et spinneri i Manchester, og der funnet ut at de delte de samme fabrikkdrømmene. Senere dro til Christiania, og Hiorth hadde reist Nydalen Compagnie i 1845 og Graah hadde fått i gang Vøiens Bomuldsspinderi i 1846. Det store veveriet Hjula på Sagene kom opp i 1855. I 1855–1856 kom storbedriften Christiania Seildugsfabrik.

Samtidig skjøt betydelige mekaniske verksteder opp, slik som Akers Mekaniske verksted i 1841, Myrens verksted i 1848 og Christiania Spigerverk i 1853. Også andre byer fulgte etter i 1840-årene med å få bygd tekstilfabrikker, slik som Trondheim og Bergen. Arna utenfor Bergen fikk et stort veveri i 1846, og i 1856 startet Bergens mekaniske verksted opp. I Trondheim hadde Nidelvens mekaniske verksted sett dagens lys allerede i 1843, og Trolle Brug fra 1854 markerte seg som et stort skipsverft. Også Stavanger og Kristiania fikk hvert sitt mekaniske spinneri i 1850-årene. Men Christiania og Aker fortsatte å dominere. I 1865 hadde området 11 av landets 29 spinnerier og veverier, og sysselsatte 1700 av 2750 tekstilfabrikkarbeidere. I 1895 sysselsatte Christiania og Aker nesten en tredel av alle arbeidere i all industri. Christiania uten Aker hadde da halvparten av alle industriansatte som fantes i byene» (Store Norske Leksikon).

I 2023 er fremdeles Aker en av Norges største aktører innenfor verftsindustrien. I 2022 gjorde selskapet interne undersøkelser på aldersdemografien til forretningsområdet Topside &

Facilities. Resultatet av undersøkelsen viser at 20% av de ansatte oppnår en teoretisk pensjonsalder på 62år innen 2027. Dette store volumet av faste ansatte som etter hvert kan gå av med pensjon, representerer en betydelig kapasitet ved verftene. Et viktig element i denne aldersgruppen er også kompetansenivå, og Aker Solutions vil kunne miste betydelig yrkesfag kompetanse innenfor ulike fag og ledere i nøkkelroller over kort tid. Om dette avgrenses til kun Rogaland, vil 20% utgjøre 1800 ansatte, som igjen gir et behov for 80 faste ansettelser pr. år frem til 2027. Dette gjør at selskapet aktivt må rekruttere ansatte i årene fremover og hoved-rekrutteringsområdet til Aker Solutions innenfor yrkesfag er gjennom videregående skoler og Norsk utdanningssystem.

I rekrutteringssammenheng er det viktig å skille mellom lærlinger og ansatte, men først må vi forstå begrepet lærebedrift som en forutsetning for å kunne ha lærlinger i virksomheten. For å kunne kalles seg lærebedrift og heve fylkeskommunalt lærlingetilskudd må virksomheten ha den godkjenningen som kreves innen de fagene lærebedriften ønsker å tilby. Bakgrunnen for at ansvaret ligger hos fylkeskommunene er ungdommers lovfestet rett til utdanning også kalt utdanningsrett. Det opereres fra fylkeskommunen med to typer økonomiske tilskudds intensiver for at bedrifter tar ansvar fagopplæringen. Den første er basis tilskudd 1, som er en månedlig utbetaling for lærlinger som fremdeles har utdanningsretten intakt. Den andre er basis tilskudd 2, et noe lavere tilskudd, og gjelder for de lærlingene som enten ikke lenger har utdanningsrett, men fullføringsrett, eller lærlinger som er voksne og som tar et ekstra fagbrev for å utvide sin personlige utdanning. I noen fylker og fag forvaltes fylkeskommunens ansvar mot lærebedrifter gjennom opplæringskontor, mens innenfor spesifikke fag og fylker er det direkte kontakt mellom lærebedrift og fylkeskommunen. Virksomheter som påtar seg ansvar som lærebedrift, påtar seg samtidig det ansvaret som ligger i å ha lærlinger som en del av det norske utdanningssystemet. Utdanningsdirektoratet sier: «For å bli godkjent lærebedrift forutsetter det at bedriften kan gi opplæring innenfor læreplanen i faget. Bedriften må utvikle en intern plan for opplæringen. Bedriften må også ha en faglig leder som har hovedansvar for å sikre at lærlingen for den opplæringen h*n har krav på». Selv om en lærekontrakt har en tidsbegrensning, hviler det et betydelig ansvar på bedrifter som tar på seg ansvaret som lærebedrift. Underveis i læretiden har lærlingen et stillingsvern som kan sammenlignes med faste ansatte og det skal særskilte grunner for at en hevelse av lærekontrakt skal kunne finne sted (Lov om grunnskolen og den videregående opplæringen §4-4 § 4-6). Utgangspunktet for en «ordinær» lærling er at h*n kommer direkte fra to-årig yrkesfaglig utdanning gjennom videregående skole. Deretter søker h*n lærekontrakt hos en lærebedrift godkjent av Rogaland fylkeskommune, læreperioden i en lærebedrift blir også kalt VG3-opplæring i bedrift.

Lærebedrifter har gjennom utdanningsdirektoratet, som nevnt over, formelle krav som må etterleves. Normert tid for lærlingens kontrakts-start til bestått fagprøve er 24 måneder. Denne 24 måneders perioden som lærling, er likestilt med 12 måneders VG3 fulltids skoleløp. Hovedforskjellen er at i bedrift legges det til grunn 12 måneders verdiskapning i tillegg til opplæring, slik at lærlingene hever en fagarbeiders årslønn trinnvis fordelt på 24 måneder. De siste 6 månedene av læretiden vil h*n heve lønn tilsvarende 80% av fagarbeidelønnen. Behovet for «ordinære» lærlinger i industrien er stort, og hensikten med studien er å forstå hvilke faktorer som påvirker valgene elevene gjør underveis i yrkesrettet utdanning, og hvordan et resultatorientert næringsliv bør tilpasse rekrutteringsprosessen på en bedre måte. Næringslivet er en sentral bidragsyter til det norske utdanningssystemet. Studien skal forsøke å identifisere dette, og hvordan dette samspillet kan utvikles utfra;

1. Industriens behov for yrkesfagarbeidere.
2. Tidligere forskning
3. Empiri som viser hvilke faktorer som påvirker karrierevalg

2.0 Teori

Det er flere meninger rundt hva som er de viktigste faktorene som påvirker valgene til elevene innfor yrkesfag. Heidi Trægde Munksgaard har i «Valgets kval» skrevet en litteraturstudie med elevenes siste år på ungdomstrinnet som primære målgruppe. På dette alderstrinnet utforsker Munksgaard prosessen for unges karriere valg, og hva som kan påvirke valgene. Munksgaard ser på bredden i påvirkningsfaktorer og tolker funn i lys av Albert Banduras (1997) teori resiprok determinisme og Linda Gottfredsons (1981) teori om avgrensninger og kompromisser ved karrierevalg.

I denne studien vil jeg benytte Albert Bandura`s teori om resiprok determinisme som et underliggende rammeverk. Bandura har noen hovedpilarer innenfor teorien om resiprok determinisme og de omtales som behaviour(**B**), interpersonal factors(**P**) og external environment(**E**) og forklarer hvordan personlige, miljømessige og kognitive egenskaper samhandler. Resiprok determinisme forklarer også at vår adferd er påvirket av samspillet mellom miljøet vi beveger oss i, hvor individet er agent i eget liv som påvirker egen utvikling, forandring og tilpasning. Individet er bidragsyter til sin egen situasjon, ikke bare produkt av

omstendigheter (Bandura, 1978). Sosial kognitiv teori forklares gjennom fire kategorier med ulike nivåer av oppnåelse; selvvurdering, egenreaksjon, mestringsforståelse og observasjon. Selvvurderingen handler om status på oppnåelse og et ønsket resultat. Selvtilfredsstillelsen henger sammen med ønsket resultat til det som skal gjennomføres, standarden som settes er derfor avgjørende for hvor høy selvtilfredsheten blir når målet er oppnådd. Dersom en person setter seg høye mål og oppnår dette, vil sannsynligheten være større for at personen fortsetter sin innsats mot høyere mål. Egenreaksjon forklarer Bandura som reaksjoner på egne resultater. Dersom fremgangsmåten oppleves som god, vil dette bidra til motivasjon og kan bidra at målene økes. En negativ opplevelse vil også kunne fungere som en motivator for å øke arbeidsintensiteten for å kunne oppnå målet. I motsatt fall hvor målet ikke nås, kan fremtidig nivå senkes til et gjennomførbart nivå. Mestringsforståelse handler om et individs personlige vurdering om et mål kan oppnås gjennom egne ferdigheter og utholdenhet. Egenobservasjon handler om å se seg selv i perspektiv gjennom forskjellige situasjoner. En slik observasjon kan være både motiverende og gi god informasjon i forhold til egen fremgang mot måloppnåelse. Som en del av Banduras sin sosial kognitive teori forklarer han også mestringsforventning (Self-efficacy) som en sentral faktor for hvordan oppgaver blir gjennomført. Hovedprinsippet er at individer har større tendens til å delta i aktiviteter dersom de har høy mestringsforventning. Gjennom boken utdanningsvalg (2017) trekkes Viktor Gecas (2003) frem. Han sier «personer oppfører seg slik at de støtter opp om det de i utgangspunktet tror om seg selv». Bandura (1995) sier også at individers motivasjon, følelsesbetont tilstand og handlinger, er i større grad basert på dere egen tro enn hva som objektiv er riktig. Suksesser bygger sterk mestringsforventning, men dersom en ikke oppnår målene som er satt vil denne følelsen kunne underminere mestringsforventningen. Innen sosial psykologi sier Bandura (1995) at det er riktig at eksternt miljø påvirker et individs adferd. Men det eksterne miljøet er også påvirket av individets valg. Individets valg påvirker derfor sammen med andre faktorer, hvilket sosiale miljø de befinner seg i.

Per Egil Mjaavatn og Per Frostad (2018) følger en gruppe på 1025 ungdommer i overgangen mellom ungdomstrinnet og de to ulike veiene, yrkesfaglig utdanningsretning og studiespesialisering. Studien til Mjaavatn og Frostad ser elevenes forventninger og forhåpninger til det sosiale og faglige miljøet i overgangen mellom ungdomsskole og videregående skole. Undersøkelsen er gjort ved at forfatterne har samlet inn data siste året på ungdomstrinnet og fulgt disse et år frem i tid. Deretter har de innhentet ny data fra de samme elevene for å se hvordan elevene har opplevd overgangen mellom ungdomsskole og VG1.

Opplevs overgangen som vanskelig? Kommer elevene faglig og sosialt til kort? Er de dårlig motivert? Opplever de for dårlig oppfølging fra sine lærere? Er det manglende innsats som preger skolehverdagen deres? Utvalget er delt inn i 4 kategorier, jenter yrkesfag, jenter studiespesialiserende, gutter yrkesfag og gutter studiespesialiserende. I diskusjonen som følger disse resultatene bemerker forfatterne den store forskjellen mellom disse to studieretningene, hvor den positive effekten i hovedsak går i favør yrkesfagene. Et av hovedfunnene var at elever på studiespesialisering var langt mindre motivert på VG1 enn de var på siste året på ungdomstrinnet, mens elevene på yrkesfag var langt mer motivert på VG1 enn de var på ungdomstrinnet. På faktorer som trivsel, faglig, sosialt, lærerstøtte og emosjonell støtte viser resultatene at yrkesfag elever scorer høyere enn elever på studiespesialisering.

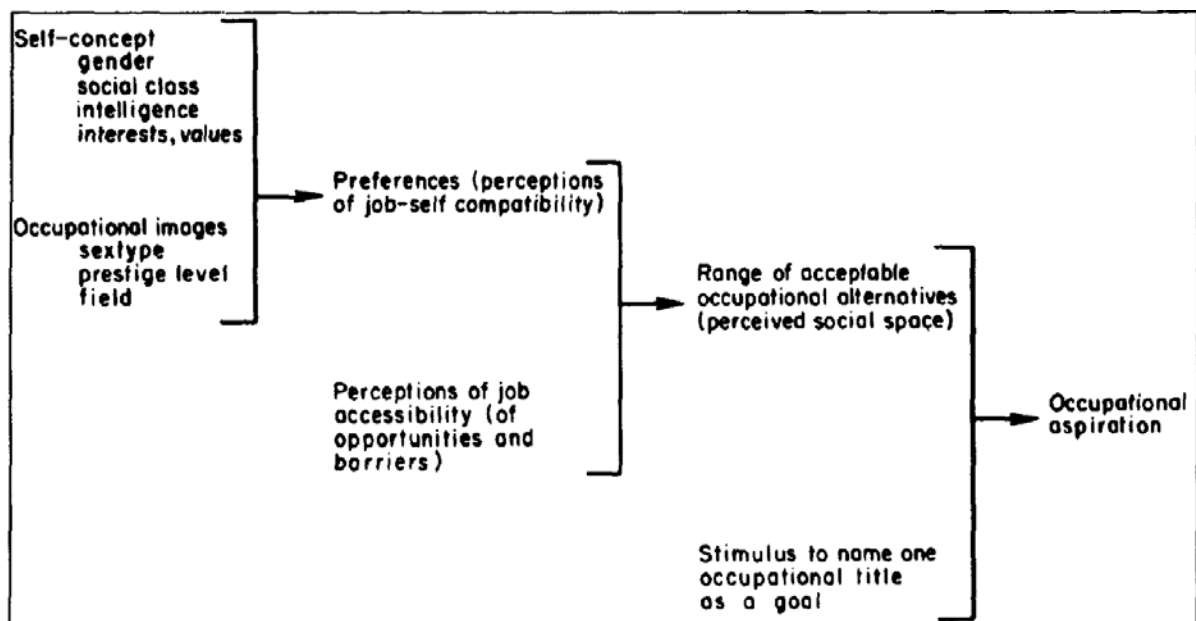
Når det gjelder kjønnsforskjeller mellom jenter og gutter i studien finner ikke Mjaavatn og Frostad noen store forskjeller, men rapporterer om at jenter på yrkesfag hadde noe større forventning til videregående skole og var derfor noe mer indre motivert. Det er også rapportert at guttene, i større omfang enn jenter, avslutter før fullført løp og dette gjelder særlig yrkesfag. Mjaavatn og Frostad avslutter diskusjon i sin artikkel med: «Mange elever på yrkesrettet studieretning ser ut til å blomstre opp når de kommer på videregående skole. Det er mange spørsmål som gjenstår og som vi bør lete etter svar på. Det gjelder særlig overgangen fra VG2 til VG3 og gjennomføringen av læretiden i yrkesfagene» (Mjaavatn og Frostad 2018, s 15).

«Miskjennelse av yrkesfaglig kapital», utgitt i Norsk pedagogisk tidsskrift, diskuterer Hedvig Skonhoft Johannesen (2019) nedvurderingen av yrkesfaglig kunnskap i skolen med Pierre Bourdieus (1984) teori om kulturell kapital. Bourdieus benytter tre hoved kategorier av kapital og beskrives økonomisk, kulturell og sosial kapital. Den økonomiske kapitalen omtales som den viktigste og beskrives som materialistisk kapital i form av verdier eksempelvis penger og makt. Den kulturelle kapitalen er egenskaper og ferdigheter som kan gi deg tilgang på posisjoner og makt i samfunnet, for et individ som har gode teoretisk kunnskaper vil dette f.eks. kunne gi fordeler ved tildeling av jobber og posisjoner høyere opp i samfunnshierarkiet. Jo bedre evne individet har til å beherske høykulturen i samfunnet, desto mer kulturell kapital får individet. Sosial kapital består av tilgang til sosiale nettverk og kontakter for å kunne oppnå det individet selv ønsker. Dette kan være alt fra finansielle råd, kontakt med kunder eller skaffe seg en ny stilling gjennom kontakter. Disse tre kapital klassene kjemper om plass i samfunnet og representerer ulike maktklasser og maktbalanse i samfunnet. Individer som innehar høy kapital innenfor alle tre kategoriene, vil kunne ha større

påvirkningskraft i samfunnet sammen lignet med de som har en eller to av kapital gruppene. Et eksempel på dette kan være en økonomisk rik student og en økonomisk fattig student på samme studieretning hvor begge innehar den samme sosial kapitalen, men ulik økonomisk kapital (Bourdieu, 1984).

Hedvig Skonhoft Johannesen påstår i sin artikkel av det pågår en systemisk miskjennelse av yrkesfaglig kulturell kapital i utdanningssystemet. Dette foregår gjennom symbolsk makt, sanksjonering av yrkesfaglig kunnskap og premiering av boklig kapital. Johannesen sier videre at utdanningssystemet produserer og reproducerer eksisterende sosiale ulikheter i samfunnet under Pierre Bourdieu (1984) sine begrep om samfunnets kapitaler og avslutter analysen med: «Først når vi avdekker at skolske kunnskapsformer og akademisering er kulturell kapital som påføres elevene gjennom utdanningssystemet også i et yrkesfaglig løp på bekostning av yrkesfaglig kunnskap, så har vi en mulighet til å endre på noen av forutsetningene og prioritere annerledes. Slik at miskjennelse kan bli til anerkjennelse av yrkesfaglig kunnskap» (Johannsen 2019, s11).

I tillegg til overnevnte teorier vil underliggende vitenskapelig perspektiv for tolkning av data ta utgangspunkt i Linda Gottfredson (1981) teorier om sosiologisk læringsteori, avgrensninger og kompromisser ved karrierevalg. Teorien baserer seg på to sentrale faktorer; selv-konseptualisering (Self-concept) og yrkesimage (Occupational images). Modellen i figur 1.1 forklarer Gottfredsons prosessen ungdommene går igjennom underveis mot sitt individuelle karrierevalg.

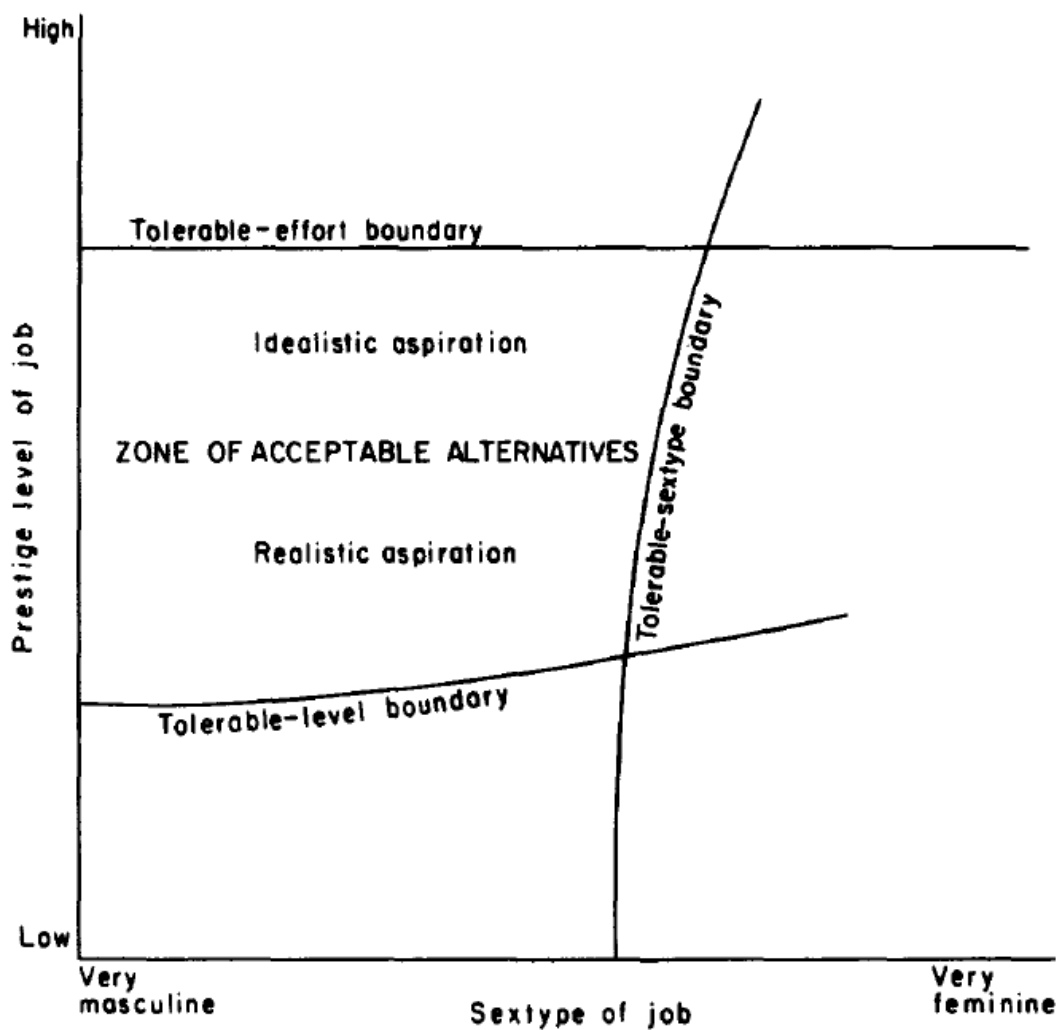

Figur 1.1: Linda Gottfredson Circumstance and Compromise 1981, relation among theoretical constructs.

Linda Gottfredson forklarer i denne modellen hvilke prediktorer som påvirker mennesker gjennom prosessen mot valg av yrke. Begrepet «occupational image» kan i denne konteksten oversettes til yrkesforestilling og «self-concept» oversettes til selv-konseptualisering. Selv-konseptualisering forklares som studentens oppfatning av seg selv og på individ nivå hvilke personlige forhold som ligger til grunn for valg av yrkesretning. Det forutsetter her at noen kompromiss allerede er gjennomført tidligere i modningsprosessen og at studentens både personlige image og identitet legger kriterier for valg av yrkesretning. Yrkesforestillingsbegrepet forklarer Gottfredsons som generaliseringen en person gjør av et spesifikt yrke. Her vil spredningen til samme yrket kunne være bred og subjektiv mellom elever på samme måte som studentens selvkonseptualisering. Begge disse begrepene har høy grad av kompleksitet og subjektivitet. Samtidig kan prosessen kritiseres for sin nøyaktighet. Gjennom det kognitive kartet vil mennesker gjøre vurderinger av yrkesforestillingen, men sammenligningsgrunnlaget mellom yrkene gjøres primitivt gjennom noen få kriterier som, maskulinitet/feminitet, nivå av arbeid og hvilket felt/bransje yrket representerer. Selv om dette er høy grad av generalisering, bidrar det til en mer sammenhengende helhet til vurderingen om hvordan de selv passer inn. Videre bruker Gottfredson begrepet Yrkes-preferanse (Occupational preferences). Preferansen handler i hovedsak om ønske og ikke realitet. Under den kognitive vurderingen vil et yrke med høy grad av selv-konsept kompatibilitet kunne vurderes som et fremtidig yrke, eller i motsatt fall, ved høy grad av inkompatibilitet, forkaste yrket som et valg.

Videre forklarer modellen begrepet «oppfattet yrkes-tilgjengelighet» (perceived accessibility of an occupation). Et yrke vil kunne vurderes som kompatibelt med selv-konseptualiseringen, men vurderes som ikke oppnåelig. Vurderingen om hvorvidt et yrke er oppnåelig eller ikke kan påvirkes av flere faktorer som geografi, diskriminering, behov for trening til yrket, fysisk/psykiske elementer, usikkerhet til hvordan yrket kan oppnås, osv. Den enkeltes økonomiske, kulturelle og sosiale kapitaler (Bourdieu, 1984) er også faktorer som vil kunne påvirke vurderingen av yrkes-tilgjengelighet. Når denne rasjonaliseringsprosessen pågår vil det etter hvert oppstå yrkes-alternativer (Occupational alternatives) som består av en gruppe yrker som er kompatible mellom selv-konseptualiseringen, image og yrkes-tilgjengelighet. Yrker i denne gruppen som har undervekt av tilgjengelighet og overvekt av kompatibilitet, kan vurderes som mer idealistisk enn realistisk. En viktig konklusjon Gottfredson trekker frem under forskning på yrkes-forestillingen er at denne vurderingen utelukkende handler om den

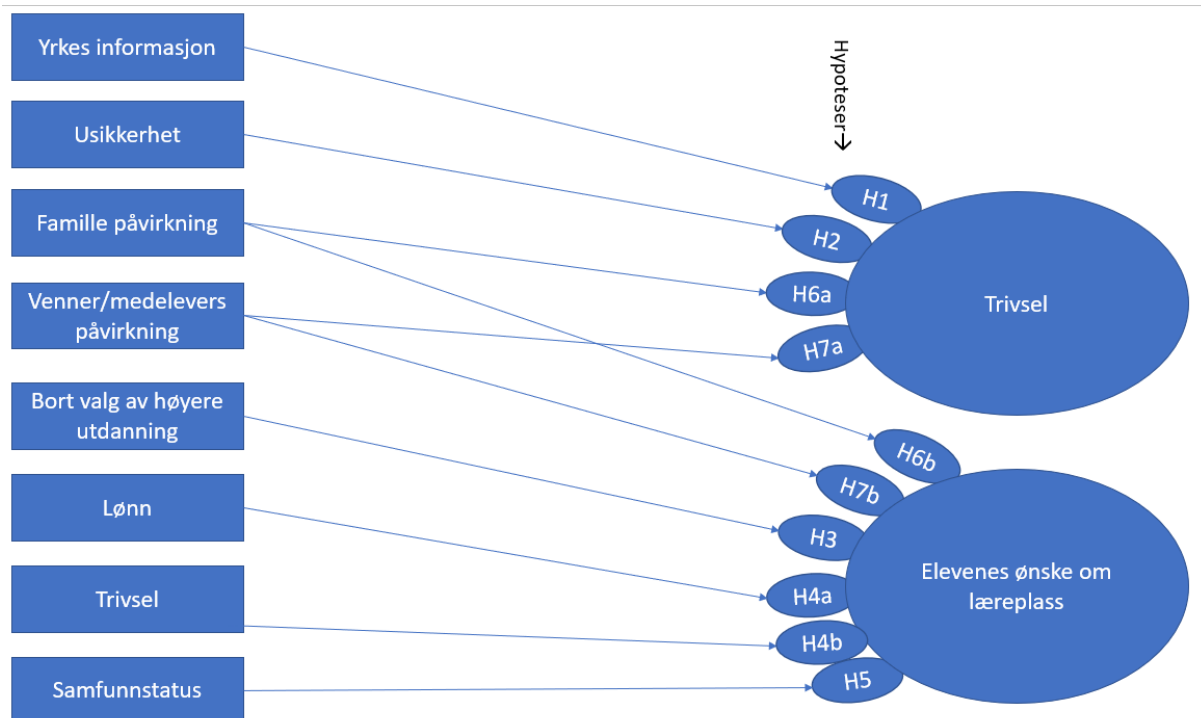
subjektive livstilen, konstanden den representerer og personlighetstypen. Yrkes-forestillingen vurderer dermed lite hva det faktiske innholdet av yrket representerer. Dersom mennesker ser yrker på samme måte, hvorfor vil da ikke alle ha de samme type jobbene? Spørsmålet forklarer Gottfredson med at mennesker ser på seg selv ulikt og derfor vil ulike yrker kunne passe inn med ulike personlighets typer. Modellen nedenfor forklarer sammenhengene mellom dimensjonene i Linda Gottfredsons teori (Gottfredson, 1981).

Figur 1.2 Example of a hypothetical middle-class person of average intelligence.

Hypoteser

Ut fra oppgavens teoretiske perspektiv vil jeg nå presentere hypotesene for studien. Modellen i figur 2.1 er basert på tidligere studier, skolereformer fra regjeringen og forfatters egne erfaringer gjort gjennom 15 år arbeid innenfor rekruttering av lærlinger. Modellen nedenfor illustrerer forholdet mellom påvirkningsfaktorene, trivsel på skolen og elevenes ønske om læreplass.

Figur 2.1 – Teoretisk modell for studien

Hypotese H1 – Yrkes informasjon

Hypotesen H1, yrkesinformasjonen, predikerer at elever ikke får tilstrekkelig informasjon om hvilke yrker som kan oppnås gjennom VG1 «Teknologi & Industrifag». Ut fra Linda Gottfredsons (1981) teori om «circumstance and compromise», vil informasjon om ulike yrker påvirke elevenes forutsetning til å danne yrkesimage, noe som igjen påvirker trivselen til elevene på skolen.

Hypotese H2 - Usikkerhet

Hypotesen predikerer en antatt høy andel av VG1 elever som er usikker på videre utdanningsvalg. Det legges til grunn av elever ønsker å ta fagbrev som en del av yrkesfagutdanningen de har startet, og ifølge informasjonssidene til fylkeskommunene, KS og utdanningsdirektoratet(www.vilbli.no) viser utdanningsløpet til teknologi og industrifag VG1, at det kan oppnås 54 forskjellige fagbrev. Etter flere samtaler med rådgiver, rådgivere og dybdeintervjuene i denne studien støttes hypotesen om at elever er usikre på hvilket karrierevalg som skal tas etter fullført VG1.

Hypotese H3, Bort valg av høyere utdanning

Begrepet «bort valg» er hentet fra Linda Gottfredsons teori (1981) og forklares som en elimineringsprosess hvor en i motsetning til å ta et valg man ønsker, tar et valg om hva man ikke ønsker. Denne rasjonaliseringsprosessen vil gjøre det riktige valget enklere for den enkelte elev. Hypotesen vil primært se på yrkesfagelevens beslutning om å velge bort studiespesialisering er en midlertidig løsning eller skal gjenopptas på et senere tidspunkt.

Hypotese H4a, Lønn og H4b, trivsel

Hypotesen predikere at lønn påvirker elevenes ønske om læreplass. Lønn og trivsel som motivasjonsfaktor tar Mjaavatn og Frostad (2018) opp i sin artikkel publisert i tidsskriftet FOU i praksis 2019. Trivsel er i modellen satt opp både som en påvirkningsvariabel forklart som antatt trivsel på arbeidsplassen og utfallsvariabel forklart som trivsel på skolen. Hypotese H4b predikerer at fremtidig trivsel på arbeidsplassen er en viktig faktor for elevens ønske om læreplass. Studien til Mjaavatn og Frostad som omhandler elever fra ungdomskolen til videregående skole har resultater som viser at elever på videregående yrkesfag trives signifikant bedre enn de elevene som har valgt studiespesialisering (Mjaavatn & Frostad, 2018)

Hypotese H5, Samfunnsstatus

I lys av Pierre Bourdieu teori (1984) om ulike kapitalformer predikerer hypotesen at elever er påvirket av status i samfunnet og at det foreligger en statusubalanse mellom elever på

yrkesfag og elever på studiespesialisering. Hedvig Skonhoft Johannesen (2019) beskriver dette som en systemisk miskjennelse av yrkesfaglig kapital og premiering av boklig kapital som pågår i grunnskolen gjennom bruk av begrepet «symbolsk makt». Hypotesen skal se på hvordan elevene selv tenker om sitt utdanningsvalg i sammenheng med samfunnsstatus.

Hypotese H6a / H6b, Familie påvirkning

H6a og H6b predikerer at familie i nær relasjon til elevene påvirker valget til elevene, både når det gjelder trivsel som en motiverende faktor og elevenes ønske om læreplass. Påvirkning av familie og foreldre kan ses utfra Albert Banduras (1978) perspektiv om resiprok determinisme hvor elever påvirkes av de miljøene de er en del av. Familie som påvirkningsfaktor i utdanningssammenheng tas også opp i flere andre studier. Hedvig Johannesen (2019) hevder at familien bidrar med ulik sosial kapital. I undersøkelsen som inngår i artikkelen til Mjaavatn og Frostad (2018), viser deres resultater at foreldrene er viktigere i valget for elevene som valgte studiespesialiserende utdanning, enn for elevene som valgte yrkesfaglig utdanning (Mjaavatn & Frostad, 2018). Heidi T Munksgaard viser til Hegna og Smette (2017) sin artikkel fra 2017 som omhandler «foreldrepåvirkning ved utdanningsvalg» (parential influence in educational decisions; young people`s perspectives). Studien påpeker at elevene opplever foreldrenes involvering i studievalget som positivt. I denne studien oppgir elevene at deres studievalg er fritt, og få elever oppfatter engasjement fra familie som negativ og styrt (Hegna & Smette, 2017).

Hypotese H7a og H7b, Venner og medelevers påvirkning

H7a og H7b predikerer at venner og medelever påvirker elevene trivsel som en motiverende faktor og elevenes ønske om læreplass. På samme måte som familiepåvirkning kan venner og medelevers påvirkning ses utfra Albert Banduras perspektiv om resiprok determinisme, hvor elever påvirkes av de miljøene de er en del av. I figur 1.2 til Gottfredson forklarer sonen «zone of acceptable alternatives» som et kompromiss-område delt mellom idealistiske og realistiske utdanningsvalg. Når ungdommer er på jakt etter sin utdanningsvei trekkes familie, venner og kollegaer frem som de mest tilgjengelige kildene for informasjonsinnhenting og krever lite egeninnsats for å oppnå tilbakemelding (Gottfredson, 1981)

3.0 Metode

3.1 Kontekst

Aker Solutions er en av Norges eldste industribedrifter og har sin opprinnelse fra Aker mekaniske verksted fra 1841 i Kristiania (Oslo). I 2022 hadde Aker Solutions AS en omsetning på 17,5 milliarder, selskaper er et av Norges største industriselskap og sysselsetter globalt ca. 14000 ansatte, i Norge ca. 8800 og i Rogaland ca. 2000 ansatte. Hovedkontoret ligger på Fornebu og globalt er selskapet representert på 50 ulike lokasjoner.

Et av markedssegmentene til Aker Solutions kalles Topside & Facilities. Denne delen av selskapet driver primært med større offshore byggeprosjekter. Store offshore installasjoner på opptil 30.000 tonn kan bygges og utrustes ved verftene innenfor alle nødvendige fagområder. Topside & Facilities representerer fire ulike verft i Norge, tre av disse er blant Norges største og disse er lokalisert i henholdsvis Egersund, Verdal, Stord og Sandnesjøen. I noen tilfeller jobber verftene svært tett sammen med felles byggeprosjekter og andre ganger har verftene selvstendige kontrakter innenfor nybygg, modifikasjoner, undervanns installasjoner og vindmølle konstruksjoner. Det generelle belastningsbildet til verftene er i perioder svært volatil og følger i hovedsak oljeselskapenes aktiviteter, og oljeselskapene påvirkes av statens strategi, investeringer og politikk innenfor energi markedet og investeringer innenfor fornybar energi.

Aker Solutions står som mange andre selskaper i en grønn omstilling. Dette er forankret gjennom selskapets konsernstrategi og i løpet av 2030 er målet at 2/3 av omsetningen skal komme gjennom lavutslipps- og fornybar energi prosjekter. Kompetansen selskapet sitter på er helt sentral i denne omstillingsprosessen, enten det gjelder karbon fangst på Norcem sitt anlegg på Brevik, elektrifisering av norsk sokkel, offshore Wind eller Co2 lagring. Dette betyr at selv om Aker Solutions på lang sikt skal være mindre avhengig av tradisjonelle olje og gass prosjekter, vil selskapets evne til å opprettholde denne kompetansen, og samtidig utvikle den, være avgjørende for selskapets fremtid og kapasitet til i delta i den grønne omstillingen.

Det er begrenset med forskning på karrierevalg innenfor yrkesfaglig fordypning. Tematikken i seg selv har vært under interesse hos oppgave forfatter gjennom flere års engasjement innfor rekruttering av yrkesfagarbeidere til industrien. Erfaringen forfatter og Aker Solutions har opparbeidet seg i arbeidet med rekruttering, danner grunnlaget for behovet om mer kunnskap om ungdommenes karrierevalg. De siste årene oppleves en trend av økende akademiske yrkesfag studenter, og denne erfaringen oppleves gjennom selskapets intervjuer av lære

kandidater de siste årene. Elevene er generelt mer opptatt av veien videre etter at fagbrevet er oppnådd. Det kan tenkes at kunnskapsreformen, «lære hele livet», utgitt fra kunnskapsdepartementet (Kompetansereformen -Lære hele livet-Meld. St. 14) sammen med offentlige og private utdanningsveier, stimulerer til denne utviklingen. Et eksempel på dette er YSK (Yrkesfaglig studiekompetanse), som i noen fylker tilbys fra og med første året på videregående. Men tilbudet elever har til en slik utdanning har i Norge foreløpig lav utstrekning. Gjennom YSK vil eleven over de fire påfølgende år kunne oppnå både yrkesfaglig kapital og samtidig forberede seg til høyere utdanning gjennom studiekompetanse.

Denne studien, gjennom et rekrutterings perspektiv, vil begrenses til å kun fokusere på VG1 skoleelever på vei mot yrkesfag utdanning som «ordinær lærling», under basistilskudd 1 og med normert læretid på 24 måneder. Lærlinger inn under basis tilskudd 2 vil i en del tilfeller ha andre rekrutteringsarenaer enn skoletrinnet denne studien primært omhandler og derfor er denne gruppen ekskludert. Selv om en god del lærlinger søker fast stilling etter at fagbrevet er bestått, finnes det i dag flere ulike alternativer også for de som har valgt yrkesfaglig utdanning. For eksempel vil noen lærlinger stå ut lærekontrakten og gå videre med høyere utdanning enten fulltids eller deltids-ordninger gjennom arbeidsgiver. Noen lærlinger finner ut i løpet av læretidens 24 måneder at dette lærefaget ikke var slik som de hadde tenkt og starter en ny lærekontrakt. Det hender også at noen «ikke lokale» går ut læretiden på 24 måneder, for så å flytte tilbake til hjembyen og søke fast jobb, eller går inn i førstegangstjeneste etter at fagbrevet er mottatt. I et rekrutteringsperspektiv må en ha et forhold til at bedrift-lærling forpliktelsen utløper ved lærekontraktens utløp og at en lærling ikke er det samme som en ansatt. Statistisk opererer Aker Solutions med en selskapsintern ansettelsesrate pr lærling. Den varierer noe fra år til år, men i denne sammenheng benyttes det en rate på 2 ansatte pr 5 lærekontrakter. Hvis vi da ser tilbake på Aker Solutions sitt behov i Rogaland på 80 nye ansettelser pr år og legger til grunn at 50% av disse er yrkesfagansatte. Dersom selskapet kun skal benytte «ordinære lærlinger» for å veie opp behovet frem mot 2027, vil behovet være 100 lærlinger pr år fordelt på to lokasjoner. Rogaland fylkeskommune opplyser i 2022 at det er rekordstor innsøking til VG1 linjen «Teknikk og Industriell produksjon». Ifølge tallene til utdanningsdirektoratet ble det til sammenligning signert 5960 lærekontrakter i 2022, hvorav 817 av disse kom gjennom Industrifag i Rogaland. 100 lærlinger pr år fordelt på to lokasjoner vurderes som svært ambisiøst basert på tilgjengelighet av ordinære lærlinger.

For å kunne opprettholde kapasitet og kompetanse som behøves for den grønne omstillingen industrien står i, blir rekrutteringsårene fremover viktig både for Aker Solutions og andre selskaper i Rogaland som rekrutterer innenfor VG1 teknikk og industriell produksjon og VG2 Industriteknologi. Det er mange faktorer som påvirker denne rekrutteringen og fra et bedriftsperspektiv kan lærlingerekruttering deles inn i tre hoved utfordringer:

1. Ungdomstrinnet
 - På hvilket trinn må det settes inn gode rekrutteringstiltak?
 - Premiering av boklig kapital og sanksjonering av yrkesfaglig kapital.

2. Videregående skole – VG1 og VG2
 - Få og små klasser.
 - Lite kunnskap om arbeidsmarkedet.

3. Fullført læretid
 - Fast ansette yrkesfagarbeidere etter endt læretid.
 - Ivareta behovet for videre karriereveiledning.
 - Utvikle ledere.

Samfunnsøkonomisk er behovet for fagarbeidere stort. Ifølge SSB var det i 2020 i underkant av 200.000 arbeidsinnvandrere i Norge uten at det differensieres mellom bransjer eller fag. Verftene til Aker Solutions sysselsetter i perioder flere enn 1000 arbeidsinnvandrere og opplever at behovet, periodevis, er større en det som dekkes gjennom norsk utdanningssystem for yrkesfag. En annen utfordring med periodevis høy andel arbeidsinnvandring, er at disse medarbeiderne behøver god ledelse og gode rammer for at arbeidstimene skal bli effektive og kvalitetsmessig tilfredsstillende. Det er også høy turnover blant innleide medarbeidere og majoriteten beveger seg til de virksomhetene som tilbyr best lønn og mest mulig fritid. I tillegg til utfordringer som begrenset lojalitet og kommunikasjonsutfordringer, oppleves det at ufaglærte operatører leies ut gjennom konsulentselskaper. Slike faktorer skaper en kvalitetsrisiko og kostnadsøkning for kvalitetssikring av innleid ressurser, og etterkontroll av utført arbeid er svært viktig for industriselskaper med produktleveranser innenfor kvalitetsfokusert energi bransje. Disse utfordringene må håndteres av industriselskaper som Aker Solutions, og de sier at disse utfordringene kan kun ivaretas med en sterk, kompetent og fleksibel basis organisasjon med faste ansatte. Det er altså ikke nok med bare å rekruttere

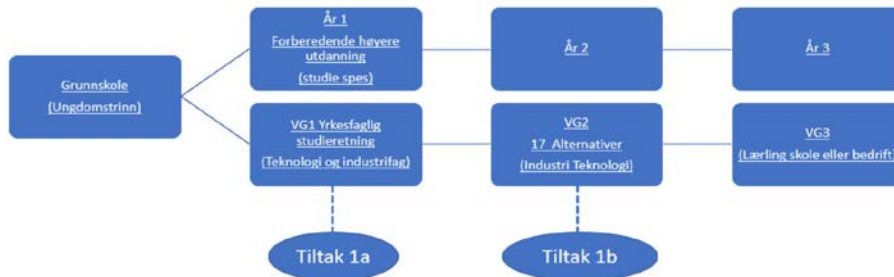
fagoperatører. Det må også stimuleres til karriere/lederutvikling blant ungdommene som velger yrkesfagrettet utdanning.

Dette prosjektet er et samarbeid mellom oppgave forfatter og Aker Solutions. Hovedmålet til Aker Solutions er å kunne opparbeide seg bedre kunnskap om hvilke faktorer som ungdommer vektlegger på sin vei mot arbeidslivet, og med bakgrunn i dette etablere strategier for å bedre regulere ubalansen mellom behovet for operatør kapasitet og tilgjengelig kapasitet gjennom utdanningssystemet. Et viktig utgangspunkt for denne studien handler om hvordan elevene, gjennom utdanningssystemet, har blitt påvirket til å gjøre sine valg.

Miskjennelse av yrkesfaglig kapital som Hedvig Skonhoft Johannsen (2019) forklarer gjennom Pierre Bourdieu (1984) sine kapitalstrukturer gjenkjennes av oppgave forfatter fra tiden i grunnskolen og videregående opplæring. Samtidig kommer dette til syne i det daglige gjennom samtaler med lærere, rådgivere og elever ved videregående skoler. Ut fra denne symbolske makten Johannesen påpeker vil elevene gjennom ungdomstrinnet kunne bli veiledet basert på karakternivå og ikke elevenes interesse. Gjennom oppgaveforfatters kontakt med utdanningssystemet hevdes det at elever på ungdomstrinn med høyest karaktersnitt ledes i retningen studiespesialisering og forberedende høyere utdanning. Elever med lavere karaktersnitt veiledes mot en yrkesrettet utdanning. Sett i lys av artikkelen til Hedvig Skonhoft Johannesen og kapital teoriene til Pierre Bourdieu vil det kunne oppleves som at elever med gode teoretisk forutsetninger kan sitte med et inntrykk av at de teoretiske egenskapene eleven har, ikke vil komme til rette gjennom yrkesfagutdanning og dermed være en trussel mot yrkesfag rekrutteringen som behøves i Norsk Industri. Norsk utdanningssystem har i senere tid utviklet seg på en slik måte at høyere utdanning kan oppnås gjennom yrkesfaglig studieretning, uten at det er nødvendig å ta videregående om igjen. I flere bransjer søkes det etter å ansette kandidater med høyere utdanning, hvor yrkesfaglig bakgrunn til søker med høyere utdanning virke positivt i konkurranse med andre som ikke har denne bakgrunnen. Ett fagbrev innenfor teknologi og industrifag vil som oftest være kvalifikasjonskrav for opptak til teknisk fagskole, som igjen kan gi opptak til bachelor eller masterprogram ved universitet og høyskoler.

3.1.1 Studiens avgrensning

Studiens avgrensning er skissert i figur 3.1, hvor tiltak 1a for VG1-teknologi og industrifag skal indentifiseres og presenteres i kapitel 6. Utdanningstrinnet VG2 og rekrutteringstiltak er utenfor omfanget av undersøkelser i denne studien, og 1b vil derfor måtte utarbeides av Aker Solutions.

Figur 3.1, Studiens avgrensning

3.2 Forsknings design

Studiens hovedmål var å innhente både kvalitativ og kvantitativ data fra VG1 elever på yrkesfagretningen teknologi og industrifag med forskningsspørsmålet «Hvilke faktorer påvirker valgene til elever innenfor yrkesfaglig studieretning». Studien er prosessorientert hvor det skal undersøkes hvilke faktorer som påvirker ungdom, og forklare hva de vektlegger underveis i sin kvalifisering til arbeidslivet gjennom VG1 Teknologi og industrifag.

Forskningsdesignet er delt i to deler. Første del av studien var et innledende for-prosjekt for innhenting av kvalitativ data gjennom personlige intervju. De kvalitative dataene fungerer som hjelp til å utarbeide hypoteser for hoveddelen som var innhenting av kvantitativ data gjennom en spørreundersøkelse. Den kvalitative delen av studien hadde et eksplorativt utgangspunkt som skulle gi innsikt og forståelse for problemstillingen. I diskusjonsdelen vil kvalitative data diskuteres sammen med de kvantitative analysene for å kunne forsterke eller avkrefte eventuelle funn.

3.2.1 Kvalitativt forprosjekt

Forprosjektet til studien var å innhente de kvalitative dataene gjennom yrkesskoler i Rogaland og Flekkefjord. Hensikten med denne innledende datainnsamlingen var å få grunnlag til å justere hypoteser og etablere en solid ramme for spørreundersøkelsen. Dataene var også et grunnlag for å tolke de kvantitative analysene. Siden denne studien hadde intensjon om å

behandle personopplysninger, ble forprosjektet meldepliktig hos kunnskapssektorens tjenesteleverandør (SIKT). Alle informantene ble før oppstart forelagt en samtykkeerklæring hvor personvern og konfidensialitet blir beskrevet i tråd med retningslinjene fra NSD. Lydopptakene ble i ettertid transkribert.

Skolene ble videre kontaktet gjennom avdelingsledere for Teknologi og Industrifag, herunder Flekkefjord, Randaberg og Bryne. Den enkelte faglærer på hver av skolene satt av undervisningstid slik at intervjuene kunne gjennomføres innenfor normal skoletid.

Valg av informanter til forprosjektet er forklart i kapitel 3.3. Informantene gjennomførte dybdeintervjuene som individuelle en-til-en intervjuer. Denne metoden ble valgt for å hindre at elevene påvirket hverandres tilbakemelding, noe som kunne påvirket kvaliteten av dataene (Bandura, 1978). Intervjuer forsøkte en trygg og naturlig flyt i samtalen uten å stille ledende spørsmål, slik at informantene i størst mulig grad svarte ut fra egne individuelle meninger.

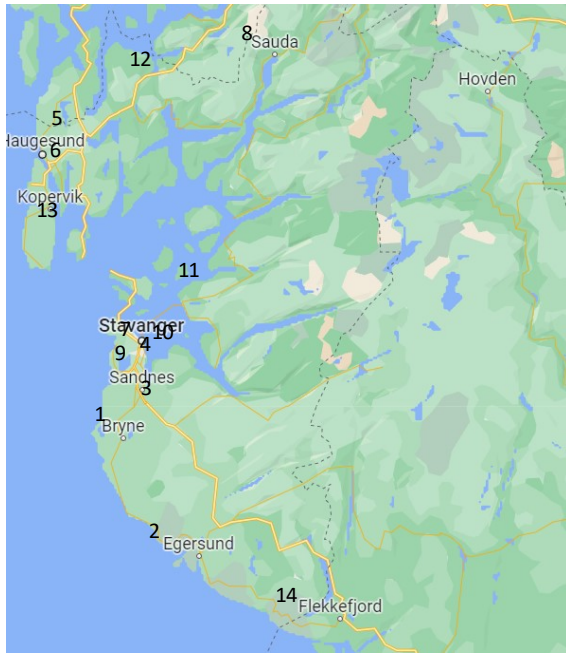
3.2.2 Kvantitativt hovedprosjekt

Hovedprosjektet i denne studien ble data innhentet gjennom en digital spørreundersøkelse ved bruk av dataprogrammet «Surveyexact». Spørreundersøkelsen tok utgangspunkt i hypotesemodellen forklart i kapitel 2. Dataanalysen ble eksportert fra surveyexact og gjennomført ved bruk av analyseverktøyet SPSS.

3.3 Utvalg

Innhenting av data for det kvalitative for-prosjektet og gruppen som er valgt som informanter kalles U1. Utvalget for spørreundersøkelsen kalles U2. Både for valg av informanter og utvalg, er målgruppen VG1 yrkesfagelever med studieretningen «teknologi og industrifag». Informanter og utvalg er geografisk hentet fra området mellom Flekkefjord i sør til Sauda i nord. Ca. 90% av utvalget vil være underlagt Rogaland fylkeskommune og ca. 10% være underlagt Agder fylkeskommune. Grunnskoler, oppvekst vilkår og utdanningsmuligheter i Norge anses som homogent og den geografiske begrensningen er basert på hoved rekruttering- og samarbeidsområdet til Aker Solutions i Egersund. Siden Bryne, Flekkefjord og Randaberg har nær geografisk tilknytning til Egersund, er valg av informanter til dybdeintervjuene lagt til disse skolene.

Nr	Videregående Skole - TIF	Utvalg
1	Bryne	U1 / U2
2	Dalane	U2
3	Gand	U2
4	Godalen	U2
5	Haugaland	U2
6	Karmsund	U2
7	Randaberg	U1 / U2
8	Sauda	U2
9	Sola	U2
10	Stavanger OT	U2
11	Strand	U2
12	Ølen	U2
13	Åkrehamn	U2
14	Flekkefjord	U1 / U2

Figur 3.2, Geografisk oversikt over skolene som har deltatt med informanter U1 og utvalget U2.

Forberedelser til dybdeintervjuer med informanter og kontakt med skolene har gått gjennom skolens avdelingsleder for Teknologi og Industrifag, og videre ut til faglærerne til informantene. Den enkelte informant er plukket ut fra faglærerens kjennskap til elev gjennom første termin VG1 på høstsemesteret året 2022. På dette skoletrinnet finnes i hovedsak studenter som er født 2006, men i VG1 klasser vil det også kunne være elever født andre årstall, disse elevene er utelukket som informanter. Hovedgrunnen til dette er at de er eldre og da ofte mer modne slik at livserfaringen, personlige vurderinger og tilbakemeldingene ikke representerer den «ordinære» VG1 eleven og derfor ikke bør inkluderes i datagrunnlaget. I denne sammenheng er det også valgt bort elever som ikke har ett direkteløp fra grunnskolen, f.eks. en elev som har startet et løp på studiespesialisering før de har hoppet av for å begynne på nytt eller at eleven har hatt et friår fra videregående opplæring. Det er også i noen tilfeller voksne elever som av ulike årsaker starter videregående opplæring. Dette kan for eksempel være på grunn av omskolering eller det kan være asylsøkere. Disse elevene er også utelukket som informanter. Personlig informasjonen om hver enkelt elev er ikke innhentet. Slik informasjon vurderes som beskyttet under personvernloven. I stedet er det etablert tett kontakt med skolens aktuelle lærere som har hatt ansvar for å plukke ut informantene basert på overnevnte kriterier. Sammensetningen og variasjonen blant elever på dette trinnet er stort. Målsetningen for U1 var at selekteringen la vekt på den enkeltes elev sine personlige

egenskaper til å respondere bra og reflektert i et intervju, for å innhente synspunkter som kan belyse tematikken fra flere sider. Intervjuer var også svært bevisst på problemstillingen knyttet til elevenes alder, ulike bakgrunner og modenhet hvor et inkluderende og fordomsfritt språkvalg ble benyttet. Elementer som å unngå hegemonisk og paternalistisk språk, samt forsterkelse av stereotyper underveis i intervjuet, har vært viktige faktorer for intervjuer i gjennomføringen.

Utvalget U2 innebærer at populasjonen deles inn dekkende strata. U2 representerer samtlige elever i klassene som deltar i undersøkelsen. Dette inkluderer også de elevene som er utelukket som informanter. U2 har en større variasjonsbredde enn U1, men mengden respondenter ble estimert til >200. Derfor vurderes dette ikke som utslagsgivende i de kvantitative analysene. Både U1 og U2 har noen svakheter. Det er ikke gjort en kjønnsdifferensiering i utvalget selv om dette anses å ha en betydning for resultatene. I denne studien er dette valgt bort fordi VG1 Teknologi og industrifag generelt har lav andel jenter, SSB oppgir i 2022 at andel kvinner under lærekontrakt for teknologi og industrifag er 13%. Kjønnsbalanse mellom ulike yrkesretninger og andel kvinner er også mye forsket på i andre sammenhenger som f.eks studien til Mjaavatn og Frostad (2018). I utvalget har det heller ikke blitt gjort noen avgrensning på elevenes kulturelle kapitaler eller karakternivåer, på tross av at dette er kjente påvirkningsfaktorer i prosessen for valg av utdanning og sosial lærings (Gottfredson, 1981).

3.4 Intervju og spørreundersøkelse

3.4.1 Intervjuguide

Hovedtema for intervjuguiden som datainnsamlingen skulle dekke, ble utarbeidet gjennom møter mellom Aker Solutions representanter innenfor People & Organization (HR) og oppgave forfatter. Hovedkategoriene ble identifisert utfra erfaringen møtedeltagerne har fra skole samarbeid, rekruttering, lærlinger, jobb intervjuer med skoleelever, samarbeid med skoler, rådgivere og opplæringskontor. Denne delen av datainnsamlingen hadde et eksplorerende deduktivt perspektiv hvor hovedhensikten var å forstå informantens sitt perspektiv gjennom en fenomenologisk tilnærming og logikken i deres resonnement. Ved en fenomenologisk tilnærming ses informantene subjektivt og deres individuelle oppfatning er faktorene som påvirker deres yrkesvalg. Intervjuguiden ble utviklet først sammen med representanter fra HR i Aker Solutions og redigert videre i tråd med veileders forventninger. Tabell 3.1 viser hvilke hovedtema som ble undersøkt gjennom dybde intervjuene. Disse hovedkategoriene ble vurdert til å dekke de ulike perspektivene ungdommer stod overfor ved valg av yrkesrettet utdanning og dannet grunnlaget for utarbeidelse av intervjuguide vedlegg 2.

Tabell 3.1, Hovedtema for kvalitative datainnsamling

Informasjon til elev om yrkesvalg	Foreldre og søsken påvirkning	Venners/medelevers påvirkning	Videreutdanning
Skolestatus/Fagstatus	Usikkerhet på videre valg	Valgmuligheter	Egen research
Fag informasjon	Trivsel til Skole/Yrke/Arbeidsgiver	Lønn	Geografiske forhold

3.4.2 Spørreundersøkelse

Med bakgrunn i gjennomførte dybde intervju og den kvalitative datainnsamlingen ble spørreundersøkelsen utarbeidet. Figur 2.1 forklarer den teoretiske modellen for den kvantitative datainnsamling. Etter at dybdeintervjuene ble gjennomført ble det utarbeidet spørsmål til spørreundersøkelsen. Totalt inneholdt det digitale spørreskjema 21 spørsmål og ble utarbeidet i dataprogrammet «Surveyexact» gjennom UIS sin studentlisens ordning. Undersøkelsen ble sendt ut til videregående skoler 13.januar 2023 og avsluttet 2.februar 2023.

Nr	Spørsmål	Svar alternativer (Scala)
S-2	I hvor stor grad trives du på skolen i dag?	1=Svært dårlig 7=Svært godt
S-3	Hvor sikker er du på valget av neste steg på utdanningen din?	1=Svært usikker 7=Svært Sikker
S-4	Har du oversikt over hvilke valgmuligheter du har til neste år?	1=Svært dårlig oversikt 7=Svært god oversikt
S-5		
S-6	Kryss av hva du ønsker å gjøre etter at du er ferdig med VG2?	1=Læreplass 2=Påbygg 3=Starte i jobb 4= Annet
S-7	Planlegger du å ta høyere utdanning som f.eks. bachelor/master etter at yrkesutdanningen din er gjennomført?	1=Ja 2=Nei
S-8	Har noen av foreldrene dine yrkesfaglig bakgrunn? (kryss av evt flere alternativer)	1=Mor 2=Far 3=Ingen
S-9	Hvor ofte har foreldrene dine diskutert yrkesvalg med deg?	1=Aldri 2=Svært sjeldent 3=Noen ganger 4=Ofte 5=Svært ofte
S-10	Er det andre i familien som har hatt betydning for at du har valgt yrkesfag? (kryss av eventuelt flere alternativer)	1=Nei 2=Søsken 3=Onkler/Tanter 4=Søskenbarn 5=Andre
S-11	Er målet ditt med yrkesfagutdanningen å oppnå ett eller flere fagbrev?	1=Ja, ett fagbrev 2=Ja, flere fagbrev 3=Nei, ingen fagbrev

S-12	Dersom du skal ut i lære innenfor et fag, hvor langt er du villig til å reise for en læreplass?	1=Maks 30 minutter 2=Maks 60 minutter 3= Ubegrenset, jeg kan flytter på hybel/leilighet
S-13	På en skala fra 1-7, hvor god informasjon har du fått til å ta et riktig utdanningsvalg?	1=Svært dårlig 7=Svært godt
S-14	På en skala fra 1-7, hvor god informasjon gir skolen (lærere og rådgivere) om hvilke alternativ du som elev har til neste år og din videre utdanning?	1=Svært dårlig informasjon 7= Svært god informasjon
S-15	På en skala fra 1-7, hvor viktig er valget medelevene/vennene dine tar for hva du selv velger?	1=Svært lite viktig 7=Svært viktig
S-16	På en skala fra 1-7, hvor mye tid har du selv benyttet for å undersøke dine utdanningsmuligheter innenfor yrkesfag?	1=Svært liten tid 7=Svært mye tid
S-17	På en skala fra 1-7, hvor stor betydning har foreldrene dine hatt for valg av din utdanning.	1=Svært liten betydning 7=Svært stor betydning
S-18	På en skala fra 1-7, hvor viktig er trivsel på arbeidsplassen for deg?	1=Svært lite viktig 7=Svært viktig
S-19	På en skala fra 1-7, hvor viktig er god lønn for ditt valg av yrke?	1=Svært lite viktig 7=Svært viktig
S-20	På en skala fra 1-7, hvordan har yrkesfagutdanningen blitt omtalt på ungdomsskolen?	1=Svært negativt 7=Svært positivt
S-21	Hvor enig er du i følgende påstand? Elever med høyest karaktersnitt på ungdomsskolen blir anbefalt å ta studiespesialiserende	1=Helt uenig 7=Helt enig
S-22	Hvor enig er du i følgende påstand? Elever med lavest karaktersnitt på ungdomsskolen blir anbefalt å gå yrkesfag	1=Helt uenig 7=Helt enig
S-23	Hvor enig er du i følgende påstand? Blant elever har studiespesialisering høyere status enn yrkesfag	1=Helt uenig 7=Helt enig

Tabell 3.2-Spørreundersøkelse

3.5 Dataanalyse

3.5.1 Kvalitativ analyse

Struktur og systematikk har vært viktige elementer i denne analysen. Det er valgt å benytte en metode som komprimerer og systematiserer data innenfor hovedkategoriene til studien. I denne prosessen har det vært viktig å beholde informasjonen som belyser og er relevant mot forskningsspørsmålene. Siden intervjuene ble gjennomført som en åpen dialog vil kategoriene i intervjueskjema ha ulike mengde fra informant til informant, og dermed vil noen av kategoriene være mer utfyllende enn andre i datamaterialet.

Intervjuguiden var godt strukturert mot forskningsspørsmålene i forkant av gjennomføringen, men det var forventet stor variasjon og subjektivitet hos informantene. Opptakene som ble gjennomført under dybde intervjuene ble transkribert ord for ord. Sitatene ble deretter analysert og kodet innenfor de ulike kategoriene til studien. I den sammenheng ble det analysert og kvantifisert hvor mange av informantene som hadde positive eller negative synspunkter, og hvor mange som hadde nøytralt synspunkt innenfor hver kategori. Noen sitater var svakt argumentert fra informanten, og innholdet i sitatet var utilstrekkelig til å forstå hvilke synspunkt informanten hadde innenfor kategoriene. Disse sitatene ble kategorisert og forkastet i det videre arbeidet. Hypotesene til den kvantitative analysen av studien ble etablert utfra teoretiske perspektiver, hvor den kvalitative analysen ble benyttet til kvalitetssikring og justering av hypotesene.

3.5.2 Kvantitativ analyse

I den kvantitative analysen er SPSS benyttet som dataverktøy for statistisk data. Hypotesene som forklares i kapittel 2 er grunnlaget for hvilke datanalyser som ble gjennomført.

For å bli kjent med innholdet er det benyttet statistisk analyse uttrekk fra surveyexact.

For å strukturere analysene ble det ført gjennomført begrepsvalideringer. Det ble benyttet både faktor analyse og korrelasjons analyse. Både faktor- og korrelasjonsanalyse ble benyttet for fange opp varians mellom de ulike besvarelsene og tilpasse ett mindre antall variabler til bruk i regresjonsanalysen. Utgangspunktet for vurdering av analysene er signifikans nivå på 0,95% ($p \leq 5$).

3.6 Reliabilitet og validitet

Dybdeintervjuer kan ofte gi nyttig innsikt. Ved utarbeidelsen av intervjuguide ble det diskutert operasjonaliseringer av variablene for å fremtvinge andre synspunkter enn de forfatter og Aker Solutions selv sitter på. Begrepet operasjonalisering er prosessen hvor teoretiske begrep oversettes til empiriske mål. I den forbindelse var informantperspektivet viktig, hvor blant annet alder og modenhet ble vurdert som svært sentralt for hvordan intervjuet kunne gjennomføres og guiden kunne utarbeides. Ett viktig risiko moment i vurderingen av intervjuguide var validitet. Risikoen for å trekke ugyldige slutninger skulle minimeres og tilfeldige feil måtte være små. Et annet viktig fokus var å få intervjuer til å raskt etablere tillitt til informantene slik at de fikk trygge rammer for å reflektere og gi ærlige tilbakemeldinger. Prosessen for dette var å innlede intervjuene med å fortelle om hensikten bak prosjektet og hvordan dataen ville benyttes. I tillegg ble det redegjort for lydopptak og at dette var underlagt personvernloven og godkjent av SIKT, før det til slutt ble lagt frem en samtykkeerklæring for signering. Intervjuene ble gjennomført i skoletiden med en ramme på 20-25 minutter.

En til en intervjuer var viktig for å unngå at elevene som deltok i studien ikke påvirket hverandre. Medelevers påvirkning, isolert sett, er noe som er identifisert som en av påvirknings faktorene i studien. Intervjumetoden ble valgt nettopp for å unngå at informantene påvirker hverandres svar i undersøkelsen.

Den kvantitative delen av studien er gjennomført mellom januar og februar 2023 som er andre termin av VG1. Dette er en periode som kan være noe tidlig å ta stilling til noen av spørsmålene i spørreundersøkelsen. Utløpsfristene for søknad til videregående opplæring var 1.mars i 2023. Elevene i undersøkelsen hadde derfor en periode på 1-2 måneder før de måtte å ta stilling til VG2 valget sitt.

Resultatene fra spørreundersøkelsen kan inneholde flere ulike feilkilder. Tre av disse hovedfeilene er dekningsfeil, ikke-responsfeil og utvalgsfeil som blir forklart i boka «metode og dataanalyse» (Gripsrud, Olsson og Silkoset, 2016).

Dekningsfeil som en feil i populasjonen vi ønsker å uttale oss om, men som ikke er godt nok dekket i utvalgsrammen. I denne studien vurderes denne feilkilden som svak ettersom utvalget er godt oppdatert gjennom fylkeskommunens informasjonsregister. «Ikke-responsfeil» oppstår når noen av de vi ønsker skal besvare undersøkelsen, ikke gjør dette.

Dette frafallet kan gjøre at viktige deler av utvalget ikke er representert i undersøkelsen. I denne studien er det ikke innhentet informasjon som kan si noe om hvilke skoler som har besvart og hvile som ikke har besvart. De videregående skolene VG1 elevene går gjennom Teknologi og industrifag linjen anses som homogene, selv om det kan være noe ulike karakterkrav for inntak til enkelte av skolene.

Utvalgsfeil er hvor et utvalg trekkes, men data opprettholdes som en del av det statistiske resultatgrunnlaget. Utvalgsfeil anses i denne studien som lav ettersom det ikke er gjort endringer i utvalget etter at utvalget er satt for spørreundersøkelsen.

En annen mulig feilkilde er målefeil som kan forklares som interaksjonen mellom spørreskjema og utvalg. Risiko for at formuleringer kan misoppfattes av elever som svarer på undersøkelsen. Formålet med undersøkelsen er å kartlegge sanne egenskaper til respondentene, men formuleringer kan bidra til feiltolkninger som vil gi resultater som ikke er representative. Utkast til spørreskjema i denne studien hadde gjennomgang med veileder og Aker Solutions, og ble pre-testet av faglærere til noen utvalgte skoler innenfor utvalget.

I forbindelse med hypotesetesting er det to alvorlig feil som kan oppstå. Den første kaller vi en type-1 feil. Denne feilen anses som den mest alvorlige feilen og oppstår når en sann hypotese forkastes. Den andre feilen er type-2 feil, som oppstår når man beholder en usann hypotese (Gripsrud, Olsson og Silkoset, 2016).

Reliabilitet ble målt gjennom analyser i SPSS hvor dette er gjort etter formelen α (Cronbachs alfa) hvor α er antall indikatorer i analysen og β er summen av korrelasjonen mellom indikatorene.

3.7 Etikk

I de fleste forskningsstudier som omhandler forskning på mennesker vil det kunne oppstå etiske implikasjoner. I studien ble det tidlig fastslått at innsamlingen av kvalitativ data var meldepliktig hos SIKT (Kunnskapssektorens tjenesteleverandør), lagring av stemme opptak vurderes som behandling av personopplysninger.

Prosjektet ble godkjent av SIKT høsten 2022, og som følge av retningslinjene til SIKT ble det utarbeidet samtykkeskjema og informasjonsskriv til informantene i den kvalitative datainnsamlingen. For spørreundersøkelsen ble informantene gitt samtykkeskjema og informasjonsskriv digitalt. Frivillighet, mulighet til å trekkes seg, anonymitet og sletting av lydopptak var viktige elementer i informasjonen både muntlig og skriftlig for kvalitativ datainnsamling. Designet på spørreundersøkelsen var i utgangspunktet ikke meldepliktig hos SIKT siden den ikke behandler personopplysninger. Denne gikk allikevel inn til vurdering sammen med forprosjektet.

I presentasjon av kvalitativdata vil det kunne komme frem sitater fra elever som identifiserer skoler, områdene skoler er tilknyttet og dermed indirekte ansatte. I studien velges det å anonymisere utsagn som kan indentifisere skoler og derfor vil noen av sitatene kunne ha navn som er byttet ut med xx.

4.0 Resultater

4.1 Kvalitative data

De individuelle dybde intervjuene har gitt informasjon om ulike synespunker, erfaringer og opplevelser knyttet til valg av studieretning innenfor de nevnte påvirkningsfaktorer. Totalt har 17 informanter deltatt i denne kvalitative undersøkelsen og i dette kapittelet vil jeg presentere analysene av datamaterialet.

De kvalitative dataene viser at elevene mottar betydelig informasjon om utdanningsvalg så langt i utdanningsløpet. Av de 17 informantene mente 10 at de har fått informasjon om hva de kan bli etter VG1- teknologi og industrifag. For de informantene som uttrykker å ha mottatt god informasjon, følges noen sitater opp med at de også har fått vært på utplassering i næringslivet, bedriftsbesøk eller yrkesvalg dager.

Informant 1:

Jeg tror det var, det var mest rådgiver som fortalte, men det var en gang vi var på sånn Bygg og anleggsgfag borte på (nn). Så var vi og så på litt sånne maskiner og sånn.

7 av informantene ga uttrykk for at de ikke har fått god informasjon.

Informant 2:

Nei, vi har egentlig ikke fått så mye. Det er bare hvis vi har spurt læreren, så har han svart på ting, men vi har ikke fått så mye sånn rådgivning, egentlig.

Informant 3:

Hmm, jeg vet ikke helt egentlig. Har liksom ikke fått høre så mye om andre jobber enn der jeg var på utplassering.

Resultatene viser også at informasjonen som gis elevene for å støtte deres valg baseres på behovet til en bransje og ikke nødvendigvis elevenes interesse. Elever som svarer at de ikke har fått tilstrekkelig informasjon, følges dette også noen ganger opp med at de har vært på utpassering i næringslivet, bedriftsbesøk eller lignende. Noen av elevene gir også uttrykk for at de venter på denne informasjonen og gir tilbakemelding om at de ikke enda har kommet så langt i studiet at informasjonen er kommet ut.

Informant 4:

Nei, vi har ikke fått noe særlig informasjon om hva som skjer på de forskjellige linjene akkurat nå. Jeg vil tippe vi vil bli gått gjennom alle linjene og sånn mulighetene nå før vi skal velge.

Usikkerhetsfaktoren oppleves som betydelig blant dybdeintervjuene. Det er klar overvekt av de elevene som uttrykker at de ikke funnet sin videre karrierevei. Det er få elever som gir en konsis og konkret tilbakemelding på karrierevalget sitt.

Informant 1:

Det føles jo som de andre i klassen føles ikke helt som om de vet hva de vil egentlig, men.. Jeg vet jo ikke helt selv hva jeg vil så. Sitat: Jeg vet ikke, at det er litt utfordrende, og ... At det er ... Jeg har ikke peiling egentlig. Jeg liker bare at det er litt utfordrende, jeg. Så det er ikke så mye annet å si.

Informant 2:

Jeg vet ikke helt egentlig helt. Jeg har ikke kommet så langt enda. Det er jo litt... Så vanskelig.

Noen av informantene har et mer bevist forhold til usikkerhetsfaktoren og forventer at de lander på et riktig valg senere i semesteret.

Informant 3:

Jeg er litt usikker på hva jeg kommer til å gå videre på akkurat nå da, men det finner jeg ut, for jeg har ikke blitt ferdig med alle tingene ennå og jeg vil ikke velge før jeg er ferdig med alt.

For faktoren som omhandler påvirkning av nær familie mot utdanningsvalg viser dataen at en betydelig andel som sier dette ikke påvirker de.

Informant 1:

Nei, alle andre gikk, eller ikke mor, hun gikk noe sånn studering, jeg har ikke peiling. Men alle andre gikk Bygg.

Informant 2:

Nei, egentlig ikke. Jeg har alltid gjort det jeg vil, på en måte, føler jeg. Jeg har alltid gått min egen vei.

Informant 3:

Så var det det at mora mi hadde så veldig lyst til at jeg skulle gå der(studie spes) og jeg hadde faktisk gode nok karakterer til å komme inn, så da var (?? hosting), men egentlig alt jeg ville var egentlig å gå på TIP. Så da fikk vi ordnet da at jeg bare skiftet over. Tok og kontaktet de og så ... det gikk fint.

Noen av informanente gir gode beskrivelser av familienes interesser og utdanning, og hevder samtidig at deres eget valg er påvirket av denne informasjonen.

Informant 4:

Øh, det er mer det at jeg har vært mye med faren min i garasjen og jobbet og sånt. Og da fant jeg ut at det er noen ting ved det her som går nærmere på meg da.

Informant 5:

Ja.. Så å si alle mennene i familien min. (Har påvirket meg)

I faktoren bort valg av høyere utdanning ses det på hva elevene tenker om yrkesrettet utdanning, og om denne utdanningen vurderes som et ledd i høyere utdanning eller ikke. Informantene gir i sine tilbakemeldinger uttrykk for at videre utdanning er tema som vurderes, selv om informantene ikke gir konsise og konkrete planer for hvilken type videreutdanning de ønsker eller hvor tid denne skal gjennomføres. Noen få vurderer det som ikke aktuelt å gjennomføre utdanning etter at fagbrev er bestått og læretiden er fullført. Andre informanter påpeker at det kan dukke opp løsninger gjennom en fremtidig arbeidsgiver som kan være aktuelle.

I dataen påpekes det av informantene at trivsel på skole og vennskap er viktig, men at det ikke påvirker karrierevalget til den enkelte elev.

Informant 1:

Ingen i klassen som jeg kjente fra før av. Men nå har jeg jo blitt kjent med de alle egentlig, så det er ganske bra. Det er en annen som går TIP i en annen klasse her, men resten går i Idrett og Studie. Ja, Elektro. Ja.

Resultatene viser en tydelig tendens om at faktorene lønn og trivsel er viktige faktorer for informantene. Sitatene gir tydelig uttrykk for at lønn er viktig, men sammenlignet med trivsel har lønn noe mindre betydning.

Informant 1:

Det betyr jo litt, men det er bedre at du synes at det er kjekt, det yrket du har, at du trives med det, enn at du har god lønn. Sånn hvis du har en jobb hvor du har god lønn, men ikke trives, så ville jeg heller valgt en jobb hvor det er litt mindre lønn, men at du trives på en måte.

Informant 2:

Nei, jeg vet ikke helt, for liksom.. du vil jo finnen en jobb hvor du kan få litt mer lønn, men hvis du virkelig ikke hadde trivdes på den jobben, så ville jeg jo liksom ikke gjort det.

Informant 3:

Jeg tenker jo det at ... med jobb og sånt så tenker jeg at det må jo først være noen ting som du er klar over at dette her kommer du til å gjøre hver dag liksom, og da må det jo være noe som du liker å gjøre, så da tenker jeg det at da går lønna litt sånn bak egentlig. Jeg tenker mer på hvor gøy det er og sånn.

Samfunnstatus og valg av yrkesrettetutdanning er, som ellers i samfunnet, noe elevene er opptatt av. Dataen viser at det kommer frem en rangering innenfor videregående trinn. Noen av informanter omtaler rangeringer utfra snitt nivået for å komme inn på de ulike yrkesfaglinjene, mens andre informanter rangerer elever på yrkesfaglig studieretning opp mot elever på studiespesialiserende fag. Flere av informantene gir informasjon om at yrkesfaglig studieretning har lavere status enn studiespesialiserende fag.

Informant 1:

Nei, det er jo litt med det at, det er jo.. mange tenker det at hvis du.. det er sånn at de som er kloke, de går på allmenn og de andre, de går på yrkesfag. Så er det jo liksom, så er det jo andre linjer også da. Så har du jo studieforberedende, sånn som Medier og Kommunikasjon og sånn. Det er jo litt sånn midt imellom, men det kommer an på hvordan man ser det. Det er jo ikke sånn i det hele tatt.

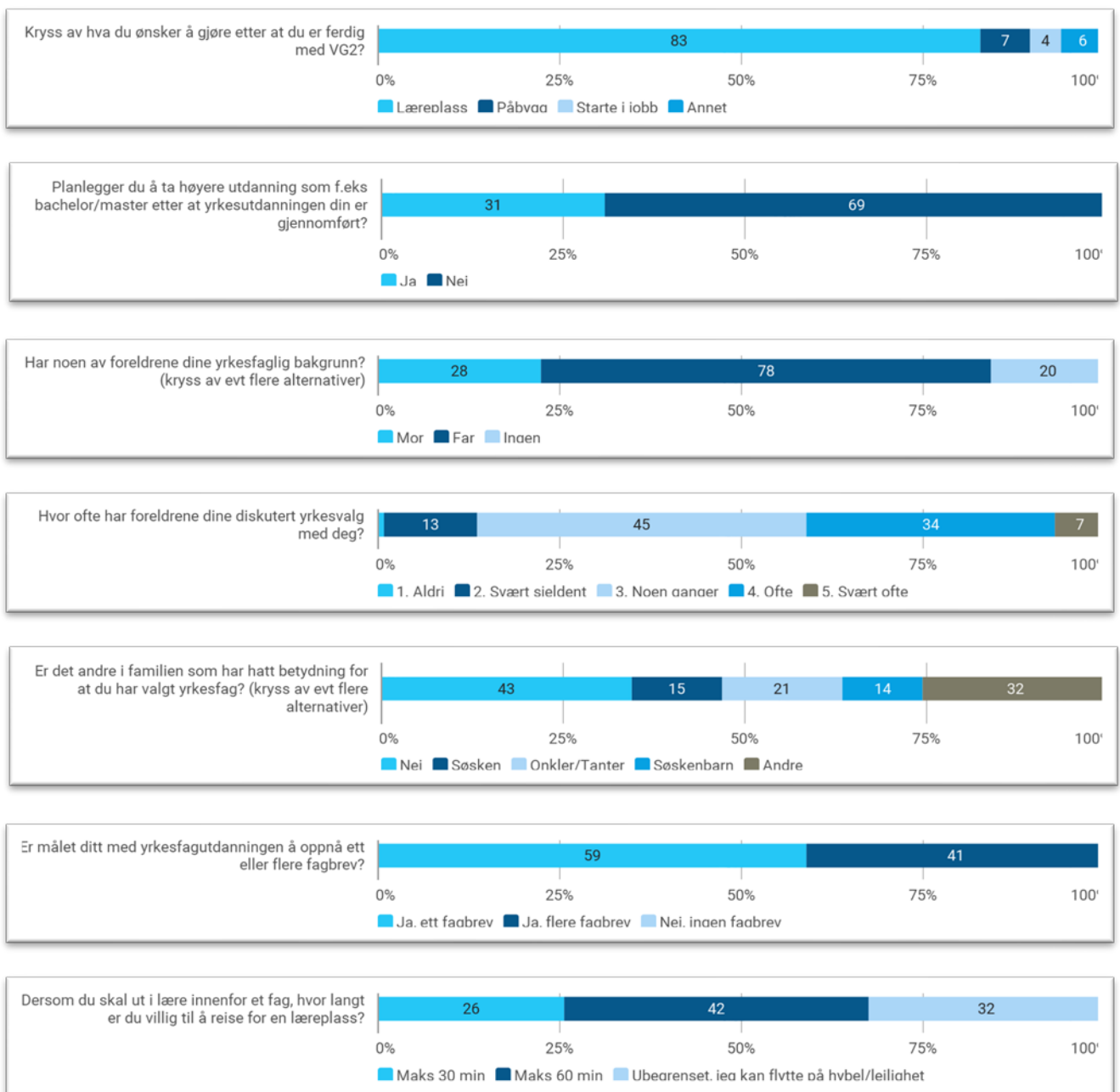
Informant 2:

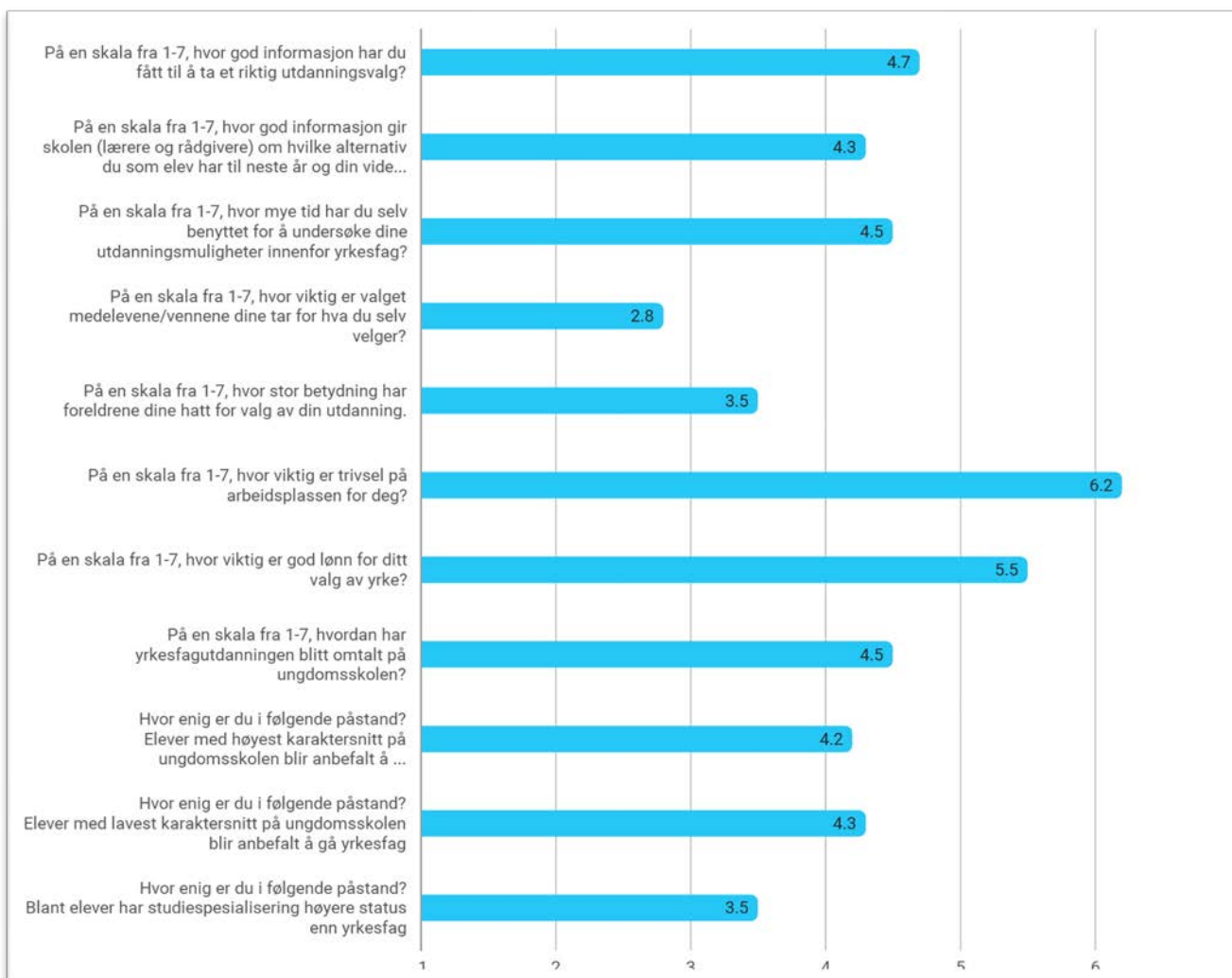
*Ja, selvfølgelig er det Studiespesialiserende og Idrett som.*Høye på seg selv, ja.*

4.2 Kvantitative data

Populasjonen til spørreundersøkelsen er VG1 teknologi industrifagelever som går på skole i Rogaland og en skole i Agder. Ifølge statistisk sentralbyrå (SSB) er det, i Rogaland, 1818 elever som går denne studieretningen i skoleåret 2022/2023. Da medregnes ikke elevene som går på Flekkefjord videregående skole selv om disse er en del av studien. Antall respondenter er 117 som gir spørreundersøkelsen en svarprosent på 6,4% utfra populasjonen i Rogaland. I tabell 4.1 presenteres deskriptiv statistikk av denne undersøkelsen.

Tabell 4.1 Deskriptiv statistikk av spørreundersøkelsen

Tabell 4.1 viser samtlige av spørsmålene som er stilt gjennom undersøkelsen. I den første delen presenteres spørsmålene med variabler på nominalnivå sammen med besvarelsesprosent innfor hvert enkelt spørsmål utvalget har svart på. I siste del presenteres spørsmål med variabler på intervallnivå sammen med besvarelsens gjennomsnittsprosent til hvert enkelt spørsmål utvalget har svart på.

Begrepsvalidering og hypotesetester

I det følgende kapittel presenteres faktoranalyse, korrelasjonsanalyse, regresjonsanalyse, Kji-kvadrat test og t-test som er benyttet som analyseinstrumenter for å teste hypotesene i kapittel 2.0. Dataprogrammet SPSS (versjon 28) er benyttet til analyse av datamaterialet. Designet av undersøkelsen var å kunne gjennomføre regresjonsanalyser for å vurdere statistisk sammenheng mellom påvirkningsvariablene og utfallsvariablene. I tilfeller hvor dataene ikke danner grunnlag for regresjonsanalyser, er det som alternativ valgt å benytte t-test eller KJI kvadrat test som vist i tabell 4.1

Tabell 4.1: Analyseoversikt

Hypotese	H	Analyse
Informasjon om yrkesvalg	1	Regresjon
Usikkerhet	2	Regresjon
Familie påvirkning	6a	Regresjon
Familie påvirkning	6b	t-test
Venner/medelevers påvirkning	7a	Regresjon
Venner/medelevers påvirkning	7b	t-test
Bort valg av høyere utdanning	3	Kji-kvadrat test
Lønn	4a	t-test
Trivsel	4b	t-test
Samfunnstatus	5	t-test

Tabell 4.1 viser sammenhengen mellom kategoriene studien dekker og hvilke analyse metode som er benyttet for å teste den enkelte hypotese.

Begrepsvalidering

Siden faktorstrukturen er kjent om hvilke indikatorer som hører til de ulike begrepene er det benyttet «bekreftende faktoranalyse» på variablene yrkesinformasjon og samfunnstatus. Målet med dette er å sjekke konvergent validitet, altså at spørsmålene har blitt opplevd som mål på en og samme variabel, og at de måler det de har til hensikt å måle (Gripsrud, Olsson og Silkoset, 2016).

Elevenes individuelle informasjon om yrkesfag er målt gjennom S13, S14 og S16.

S13- På en skala fra 1-7, hvor god informasjon har du fått til å ta et riktig utdanningsvalg?

S14- På en skala fra 1-7, hvor god informasjon gir skolen (lærere og rådgivere) om hvilke alternativ du som elev har til neste år og din videre utdanning?

S16 - På en skala fra 1-7, hvor mye tid har du selv benyttet for å undersøke dine utdanningsmuligheter innenfor yrkesfag?

Disse tre spørsmålene ble samlet på en faktor, med faktorscore mellom 0,591 og 0,856. Cronbach`s Alpha for de tre er 0,715. De tre indikatorene ble så indeksert til én overordnet variabel.

Samfunnsstatus knyttet til yrkesvalg er også målt gjennom flere spørsmål i undersøkelsen, og på samme måte som med informasjon om yrkesfag, validert med faktoranalyse. De fire spørsmålene ble samlet på en faktor, men S-20(hvordan har yrkesfagutdanningen blitt omtalt på ungdomsskolen?) hadde for lav faktorladning til å være med i videre i analyse og ble forkastet (Joseph F Hair | Barry J. Babin | Rolph E. Anderson | William C. Black, 2018). De resterende tre spørsmålene ladet på samme faktor med score mellom 0,510 og 0,759. Cronbach`s Alpha er 0,669. Disse tre spørsmålene ble derfor brukt til den indekserte variabelen. Faktoranalysen er oppsummert i tabell 4.2.

Tabell 4.2: Faktoranalyse

	Yrkes informasjon	Status
	Cronbach`s Alpha 0,715	Cronbach`s Alpha 0,669
Yrkes info 1	0,856	
Yrkes info 2	0,594	
Yrkes info 3	0,591	
Samfunnstatus 2		0,759
Samfunnstatus 3		0,644
Samfunnstatus 4		0,510

Usikkerhetsfaktoren er målt gjennom S-3 (Hvor sikker er du på valget av neste steg på utdanningen din?) og S-4 (Har du oversikt over hvilke valgmuligheter du har til neste år?). Faktoranalyse krever minst tre spørsmål for å kunne anvendes, så disse spørsmålene er korrelert med hverandre for å teste innbyrdes sammenheng. Korrelasjonen er signifikant ved $p < 0,001$. Cronbach's Alpha = 0,545. Disse to er derfor slått sammen til en indeksvariabel for usikkerhet.

Test av hypoteser

Hypotesene 1, 2, 6a og 7a ble testet ved hjelp av en multippel regresjonsanalyse, med familiepåvirkning, venners påvirkning, usikkerhet og yrkesinformasjon som påvirkningsvariabler og trivsel som utfallsvariabel. Resultatet av regresjonsanalysen er oppsummert i tabell 4.3. Hypotese 1 antok en sammenheng mellom informasjon om yrkesvalg og trivsel, men på 95%-nivå støttes denne ikke av analysen ($t = 1,802$, $p = 0,074$). Sammenhengen er signifikant på 90%-nivå. Hypotesene 2 og 7a støttes heller ikke av analysen, og må derfor forkastes med t-verdier lik henholdsvis 1,274 og 0,317 ($p = 0,205$ og $0,752$). Familiepåvirkning er ikke signifikant relatert til trivsel på 95%-nivå ($t = 1,780$, $p = 0,078$), men også denne hypotesen (6a) støttes på 90%-nivå.

Tabell 4.3: Regresjons analyse

Uavhengig variabel	Beta	t-verdi	p
Familiepåvirkning	,284	1,780	,078
Venn/medelevpåvirkning	,025	,317	,752
Usikkerhet	,143	1,274	,205
Yrkesinfo	,271	1,802	,074

Tabell 4.3 viser oversikt over variabler og resultater til multippel regresjonsanalyse.

Hele regresjonsmodellen er signifikant med $F = 5,162$ ($p < 0,001$), og resultatene viser at regresjonen forklarer 15,6% av variasjonen i trivselsvariabelen ($R\text{-Square} = 0,156$).

Spørsmålet knyttet til ønske om læreplass var i spørreskjemaet satt opp mot tre andre svaralternativer. Dette ble omgruppert til en dikotom variabel med de som ønsker å ha læreplass i en gruppe og de som ikke ønsker læreplass i tabell 4.4. De to variablene i hypotese

tre, planer om høyere utdanning og ønske om læreplass er dermed begge dikotome. For å teste om disse er uavhengig av hverandre kjørte jeg en Kji-kvadrattest som vist i tabell 4.4.

Tabell 4.4: Korrelasjon

	Ønske om læreplass	Ikke ønske om læreplass	Total
Elever som planlegger høyere utdanning	27	9	36
Forventet	29,8	6,2	36,0
Elever som ikke planlegger høyere utdanning	70	11	81
Forventet	67,2	13,8	81,0

Tabell 4.4 viser hvorvidt variablene korrelerer.

Kji-kvadrat verdien er 2,293, og signifikanstesten viser at de to variablene er uavhengig av hverandre ($p=,0130$). Hypotese tre støttes dermed ikke.

Hypotesene 6b, 7b, 4a, 4b og 5 ble testet gjennom ved hjelp av t-tester. Her ble det sett på om gjennomsnittet på variablene familiepåvirkning, vennepåvirkning, lønn, trivsel og samfunnstatus er forskjellig mellom disse to gruppene – ønsker læreplass eller ønsker ikke læreplass.

Familiepåvirkning og vennepåvirkning

Jeg fant at gjennomsnittet for familiepåvirkning var 3,35 blant de som ønsket læreplass og 3,25 for den andre gruppen. Forskjellen er ikke signifikant ($t= 0,498$, $p= 0,310$) og hypotesen 6b støttes dermed ikke. Heller ikke hypotese 7b er signifikant, da gjennomsnittlig vennepåvirkning er henholdsvis 2,81 og 2,70 i de to gruppene ($t= 0,268$, $p= 0,395$)

Lønn

Hypotese H4a beskriver sammenhengen mellom lønn og ønske om læreplass. t-testen viser ingen signifikant sammenheng og heller ikke denne hypotesen støttes ($t = -0,282$, $p = 0,389$)

Trivsel og samfunnsstatus

Resultatet av t-test viser at heller ikke trivsel og ønske om læreplass er relatert på 95 prosent signifikansnivå ($t = -0,900$, $p = 0,185$) H4b støttes ikke.

Endelig viser t-test at sammenhengen mellom samfunnsstatus og ønske om læreplass ikke er signifikant, og hypotese H5 støttes dermed ikke ($t = 0,212$, $p = 0,416$).

5.0 Diskusjon

Analysene av den kvantitative dataen viser noen interessante funn gjennom deskriptive analyser. Trivsel blant elevene på skolen er høy, noe som underbygger Mjaavtn & Frostad (2018) sin konklusjon om hvordan ungdomsskoleelever opplever overgangen til videregående skole. Selv om flere elever opplyser at de har god oversikt over mulige utdanninger, er usikkerheten knyttet til valget betydelig. Hele en av tre elever har ambisjoner om videre utdanning etter at yrkesfagutdanningen er gjennomført. Funnene bekrefter også som forventet at elevene har valgt VG1-teknologi og industrifag for å kunne oppnå ett eller flere fagbrev. Teorien om at utdanningsvalget til elever påvirkes av venner og medelever, støttes ikke av resultatene.

Trivsel på en arbeidsplass trekkes frem som noe elevene er svært opptatt av og forstås som en viktigere faktor enn lønn. Det foreligger noe variasjon mellom kvalitativ og kvantitativ data på temaet samfunnsstatus. Temaet blir bekreftet gjennom kvalitative data, men noe svakere resultater gjennom deskriptive analyser.

I resultatene til hypotesetestingen var det begrenset med statistiske sammenhenger mellom påvirkningsvariabler og utfallsvariabler. Informasjon elevene mottar om utdanningsmuligheter påvirker ikke elevenes trivsel. Heller ikke usikkerheten elevene har knyttet til valg av utdanning påvirker trivsel på skolen.

Det finnes heller ikke grunnlag i disse statistiske analysene for å bekrefte at familie, venner og medelever påvirker trivsel eller ønske om læreplass. Bort valg av høyere utdanning har ikke sammenheng med elevenes ønske om læreplass. Selv om viktigheten av lønn påpekes, trekkes trivsel frem som en viktigere faktor blant elevene i de deskriptive analysene. Det finnes derimot ikke grunnlag for å bekrefte statistisk sammenheng mellom disse to faktorene og elevenes ønske om læreplass.

Antall respondenter i den kvantitative undersøkelsen og designet av hypotesemodellen, vil kunne være noe av årsaken til manglende statistisk sammenheng.

Informasjon til elevene

Linda Gottfredsons (1981) teori om «circumstance and compromise» benytter yrkesimage som en av to hovedfaktorer for valg av yrkesutdanning blant barn og ungdom. Gottfredson argumenterer for at yrkesimage vurderingen kan være primitiv og endres fort ut fra de kontinuerlige inntrykkene elevene mottar fra omgivelsene. Den andre av de to faktorene er

selv-konseptualiseringen som forklares med hvordan eleven ser på seg selv. Selv-konseptualiseringen elevene gjennomgår starter tidlige i barneårene. Ut fra Gottfredson teori legges det til grunn at selv-konseptualiseringen har i stor grad modnet blant elevene, ut fra at valget om yrkesrettetutdanning allerede er tatt.

Informasjon fra skolen til elevene om yrkesfagmuligheter starter allerede på ungdomstrinnet gjennom faget «Utdanningsvalg» (2017). Det er en viktig informasjonskilde for at elever skal kunne danne det yrkesimaget Gottfredsons viser til og vurdere dette opp sin egen selv-konseptualisering. Gottfredson argumenterer i sin teori for at mennesker søker jobb som er kompatible med sin egen identitet og at mennesker har ulike yrkesforestillinger mot samme yrke. På studieretningen VG1-Teknologi og Industrifag er det 54 ulike fag/svennebrev som kan oppnås, og informasjonsbehovet til elevene er derfor stort sammenlignet med andre studieretninger. Ifølge Utdanningsdirektoratet har VG1-elektro og datateknologi 26 fag/svennebrev, Vg1-bygg, anleggsteknikk har 27 fag/svennebrev, mens helse- og oppvekstfag har 11 fag/svennebrev (www.udir.no).

I hypotesemodellen for denne studien predikeres det at trivsel blant elevene påvirkes av informasjonen elevene mottar om hvilke yrker som kan oppnås. Selv om resultatene ikke støtter hypotesen etter strenge signifikant kriterier, er det en tendens i retning bekreftelse ved at analysen viser et signifikants nivå på 10% og at det finns grunnlag i deskriptiv analyses og dybdeintervjuer at informasjons til elevene er en viktig påvirknings faktor. Ikke mot trivsel, men mot videreutdanningsvalg.

Et kritisk perspektiv på resultatene i analysen er at elevene kan mangle grunnlag for å vurdere om de har fått nok informasjon til å ta et riktig utdanningsvalg. Med dette menes at dersom elevene ikke er kjent med det totale antallet fag/svennebrev som studieretningen representerer, hvordan kan da elevene vite hvilken informasjon de ikke har mottatt? Dette kan også argumenteres mot, ved at noen elever allerede har gjennomført hele eller deler av sin rasjonalisering av yrker og dermed allerede har dannet imaget for de av yrkene som elevene vurderer som mest aktuelle. For de av elevene som allerede har kommet langt i rasjonaliserings prosessen, vil informasjonen de har mottatt underveis kunne oppfattes som tilfredsstillende.

Usikkerhet

Selv om hypotesen ikke støttes, viser deskriptive analyser og kvalitative data at usikkerhet er betydelig blant elevene. Dette kan påvirke deres evne til å ta en velbegrunnet beslutning om

videre karrierevei. Usikkerheten oppfattes ikke som ensbetydende med begrenset informasjon om valgmuligheter. Det vurderes også om det kan være en årsakssammenheng mellom usikkerhet blant elevene, og høyt antall utdanningsmuligheter på VG1 – Teknologi og Industrifag.

En viktig del av denne diskusjonen er også elevenes alternative kilde for innhenting av utdanningsinformasjon. Heidi Trægde Munksgaard (2020) viser til utdanningsdirektoratet sine egne målinger om hvilke kilder for utdanningsmulighet studentene anser som viktigst. Her svarer 42% av elevene at internett er «svært viktig», mot 24% som mener at skole/bedriftsbesøk er «svært viktig». Den digitale spørreundersøkelsen til denne studien ble utsendt elever 16. januar 2023. For elevene som deltok i spørreundersøkelsen var ordinær søknadsfrist 1.mars 2023 (www.vilbli.no). Hadde spørreundersøkelsen vært gjennomført høsten 2022 er det grunn til å tro at usikkerheten hadde fått enda høyere score. Dette begrunnes med at informasjon fokuset mot elevens VG2 valg, intensiveres jo nærmere en kommer søknadsfristen. Dersom undersøkelsen hadde vært gjennomført en måned senere er det grunn til å tro at usikkerheten ville vært lavere.

At elever på 15-16 år er usikre på hvilket karrierevalg de skal ta er forståelig, og de må vies stor respekt til denne problemstillingen av lærere, skoler og ikke minst næringslivet. I tillegg til Mjaavatn og Frostad (2018) sitt forslag om at elevene må få bedre innsikt og hjelp til å planlegge egen fremtid, må det tilrettelegges for at elevene kan oppfatte sitt eget utdanningsvalg som mindre risikofylt. Fylkeskommunen, næringsliv og opplæringskontor bør sammen se på hvordan det kan tilrettelegges for mer fleksibilitet underveis i utdanningstilbudet også etter at valgene er tatt. Dette vil kunne bidra til at usikkerhetsfaktoren og beslutningspress vil kunne reduseres.

I artikkelen til Mjaavatn og Frostad (2018) stilles det avslutningsvis spørsmål til om dagens 15-16 åringer er modne nok til å ta et yrkesvalg som er så avgjørende for fremtiden. De hevder også at det er ett usikkerhetsmoment om elevene lett lar seg rive med av det som er populært, fremfor å tenke langsiktig om egen fremtid.

Perspektivet i spørsmålstillingen til Mjaavatn og Frostad vurderes å være noe passivt og er formulert på en måte som legger press på elevene og samtidig reduserer motivet til kunnskapsreformen «lære hele livet». Kompetansereformen som ble utgitt 2019-2020 fra kunnskapsdepartementet kan forstås som at en utdanningsbeslutning som 15-16 åring, ikke nødvendigvis er et endestopp for karriereutvikling. Svaret er nei, til Mjaavatn og Frostad på

spørsmålet om 15-16 åringer modne nok til å ta et yrkes valg, hvert fall uten noe feilvurderings risiko. Elevene vil, i større eller mindre grad, leve med en risiko om at deres valg vil kunne vise seg å være feil. Fokuset bør istedenfor rettes mot hvordan elevenes karriere/videreutdannings mulighet fortsetter gjennom livet. Oppnås denne filosofien blant elever, vil de sannsynligvis oppleve en redusert risiko for feilvalg av utdanningsløp og dermed mindre usikkerhet.

Familiepåvirkning

Rollemodeller og valg av utdanning henger sammen. Foreldre og annen familie kan ofte være rollemodeller til barna sine både når det gjelder utdanning og andre områder ungdommer skal utvikle seg på. Rollemodeller sett i lys av Gottfredson begrep om yrkesimage tolkes som at noen elever vil se seg selv i de samme yrkene som sine rollemodeller. Hypotesen støttes ikke og støtter dermed opp om resultatene til Hegna og Smette (2017). De viser til at elevene opplever at studievalget er fritt og få elever oppfatter engasjement fra familie som negativ og styrt. Det må allikevel tas med at det eksisterer en sammenheng på 10% nivå mellom familiepåvirkning og trivsel. Gjennom de deskriptive analysene viser resultatene at 80% av respondentene har enten en eller to foreldre som har yrkesfaglig utdanning, og at elevenes utdanning diskuteres med foreldrene.

Tatt i betraktning at respondentene allerede har valgt yrkesrettet utdanning, er det grunnlag for å vurdere om foreldrene allikevel har hatt en påvirkningskraft på valg av studiet Vg1 teknologi og industrifag, og at foreldre har påvirket valget gjennom deres funksjon som rollemodell. Dette støttes av Mjaavatn og Frostad som i sin artikkel henviser til Sæther (2009) som sier at det er en klar sammenheng mellom barns utdanningsnivå og forelders utdanningsnivå. Faget utdanningsvalg har som mål å gjøre eleven bedre i stand til å ta egne utdanningsvalg, Resultatene i den deskriptive analysen kan tyde på at dette ikke oppnås fullt ut, og dermed kan elevenes valg delvis styres av elevens foreldre eller nær familie. Det vurderes som lite sannsynlig at 80% av elevenes familie har yrkesfaglig bakgrunn er tilfeldig. Linda Gottfredsons teori «Orientation to the Internal, Unique Self» (Gottfredson, 1981) hevder at elevens valg om utdanning og sosial innplassering i samfunnet handler om deres egen, foreldre og venners aksept til rollen. Gottfredsons teori støtter funnene i denne studien mellom foreldres utdanning, deres kommunikasjon med elevene og elevenes beslutning om VG1 teknologi og industrifag.

Resultatene om familiepåvirkning i studien viser spredning som både bekrefter tidligere studier og avkrefter tidligere studier. Oppsummert er det grunn til å forstå at dersom foreldrene påvirker elevenes valg på VG1, er dette avtagende gjennom VG1 og da ytterligere avtagende på VG2 som en del av elevenes modningsprosess.

Resultatene og analysene forteller at kategorien familiepåvirkning og spesielt foreldrenes rolle til elevenes valg er kompleks og sammensatt innenfor yrkesfaglig studieretning, temaet bør undersøkes nærmere.

Venner og medelevers påvirkning

Mjaavatn og Frostad (2018) viser i sin studie til Studsrød og Bru (2011) som påpeker at vi i Norge har mindre kunnskap om hvordan sosiale relasjoner, elevenes selvforståelse og innpassning i skolemiljøet endres fra det ene skoleslaget til det andre. Munksgaard (2020) påpeker at ungdommer ofte snakker med hverandre om utdanningsvalg, men at medelevers betydning er forsket lite på, selv om sammensetningen av elevene kan påvirke valg av utdanningsretning ved videregående skole. Resultatene viser at faktoren venner/medelever ikke har en signifikant sammenheng med trivsel, eller elevenes ønske om læreplass.

Gottfredson viser til fire nivåer i utviklingen av selv-konsept og yrkes image. Videre argumenterer hun for at nivå tre, alder mellom 9 og 13 år, har et begrenset perspektiv når de utvikler selv-konseptualisering og yrkes behov. Når elevene kommer i nivå fire og passerer 14års alderen begynner den personlige interessen og overta mer sammen med verdisyn og ønsket kompetanse (Gottfredson, 1981). Ut fra dette forstås det at elevenes kapasitet til å individuelt vurdere innholdet i sitt utdanningsvalg, først kommer i nivå fire. Funnet i denne studien støtter opp om denne teorien, og det kan ses som at ungdommene modnes ved denne alderen de står i, og vurderer mer individuelt sin egen karriereplan uten at dette påvirkes av venner eller medelever.

Bort valg av høyere utdanning

Det finnes ikke grunnlag i analysene for å bekrefte sammenheng mellom bort valg av høyere utdanning og ønske om læreplass. Det tas allikevel med i diskusjonen at den deskriptive analysen viser at 31% av utvalget planlegger en høyere utdanning etter at yrkesfagkompetansen er gjennomført. Dette vurderes som høyt og kan tyde på at andelen

akademiske yrkesfagarbeidere øker. Denne kombinasjonen mellom praktisk og teoretisk utdanning anses som ettertraktet i næringslivet innenfor flere bransjer og det er grunnlag for å tolke at noen elever ser på yrkesfagutdanningen som en del av en karriereplan mot høyere utdanning. Fra et næringslivs perspektiv kan dette oppleves positivt, ettersom tradisjonelle håndtverksyrker utvikles mer digitalisert og robotisert.

Lønn og Trivsel

Resultatene viser at sammenheng mellom lønn og ønske om læreplass ikke er signifikant. Dette resultatet kan forklares ved at lærlingelønnen starter svært lavt før den utvikler seg og at dette derfor ikke er en motivasjonsfaktor i seg selv. Ifølge NHO (Næringslivets hovedorganisasjon) fordeles lærlingelønnen normalt opp i fire halvårs terminer basert på bransjens tariffavtale, hvor en fagarbeiders årslønn fordeles på 24 måneders læretid. Terminfordelingen følger 30%, 40%, 50%, 80% frem til avlagt fagprøve. Ofte har elever på videregående deltidsjobber som gir en vesentlig høyere timesats enn en lærlingeplass tilbyr, og dermed blir den kortsiktige lønnsvurderingen mindre vektlagt.

Heller ikke faktoren trivsel på skolen har signifikant sammenheng med ønske om læreplass i analyse resultatene. Det kan allikevel være interessant å se sammenhengen mellom lønn og trivsel i deskriptive resultater. Når det gjelder hvor viktig trivsel er på arbeidsplassen viser resultatene en score på 6,2 av 7. Til sammenligning viser resultatene en score på 5,8 av 7 på hvor viktig lønn er for valg av yrket. Resultatene støttes også av de kvalitative dybdeintervjuene hvor informantene tydelig fremhever viktighet av lønn i yrket, mens de samtidig understreker at trivsel er viktigere enn lønn. Det kan være en sammenheng mellom behovet for trivsel på arbeidsplassen og usikkerhetsfaktoren som studien viser til, hvor trivselsfaktoren er en av risikofaktorene elevene står ovenfor i sitt utdanningsvalg. Trivsel kan vurderes utfra flere perspektiver som kollegaer, arbeidsmiljø og trivsel i arbeidsoppgaver.

Samfunnstatus

Hedvig Skonhøft Johannesen (2019) hevder at det pågår en miskjennelse av yrkesfaglig kapital i grunnskolen og forklarer dette gjennom Pierre Bourdieus teorier om sosiologisk kapital og habitus (1990). Johannesen mener at premieringen av boklig kapital favoriseres gjennom «symbolsk vold» av yrkesfaglig kapital i grunnskolen, hvor rangordninger av kapitaler i samfunnet vedlikeholdes. I denne sammenheng hevder Hedvig at yrkesfaglig

kapital blir dominert av sterkere grupper som boklig kapital og dermed premieres lavere i samfunnet. Hedvig begrunner påstanden med følgende eksempel, «Utdanningssystemet premierer boklig kulturell kapital framfor yrkesfaglig kulturell kapital ved at voksne fagarbeidere med norsk fagbrev og mange års arbeidslivserfaring må dokumentere timetall i norskkompetanse ved opptak til universitet» (Johannesen, 2019).

Hypotesen i studien predikerer at elevene ønske om læreplass påvirkes av status i samfunnet, og at det foreligger en statusubalanse mellom elever på yrkesfag og elever på studiespesialisering. Elevenes valg om VG1-yrkesfaglig studieretning vil kunne tolkes som at de allerede har tatt et valg om å oppnå læreplass og dermed ikke påvirkes av status ubalansen underveis i yrkesfagutdanningen. Dette underbygges også av den deskriptive analysen som viser at nærmest samtlige elever har ønske om å oppnå et fagbrev. Første del av hypotesen var derfor ikke godt designet for VG1 og spørsmålstillingen vurderes og passe bedre inn for elever i overgangen mellom ungdomstrinn og videregående. Denne delen av hypotesen blir derfor ikke videre diskutert eller vektlagt.

Det interessante er allikevel å se at de deskriptive analysene om samfunnstatus ikke støtter opp under Hedvig Skonhøft Johannesen sin påstand om «symbolsk vold», men samtidig så gir dybdeintervjuene i den kvalitative dataen en klar indikasjon på elever er bevisst på statusubalansen og problemstillingen Hedvig tar opp i sin artikkel. Resultatene samlet sett vurderes for svakt for å kunne konkludere utfra begrepet «symbolsk vold» og hvorvidt dette påvirker elevens valg på VG1-teknologi og industrifag. Det er også gjort funn internt i Aker Solutions sine rettingslinjer for lønn, hvor miskjennelsen Hedvig argumenterer for kommer til syne gjennom virksomhetens særavtale og følgende punkt, «+15kr pr time for operatører som omplasseres til funksjonærstilling, når dette ikke skjer som følge av, eller er en del av et helse relatert attføringsopplegg eller lignende». Det skulle vært interessant og gjort dypere forskningsundersøkelser på problemstillingen. Både for å undersøke omfanget av dette i industrien, hvor stor innflytelse dette har i skolesystemet og påvirkningen av rekruttering til yrkesfagligutdanning.

6.0 Konklusjon

Hovedmålet med studien er å besvare forskningsspørsmålet «Hvilke faktorer påvirker ungdommers utdanningsvalg innenfor yrkesrettet utdanning». Svaret på dette er forsøkt funnet gjennom dybdeintervjuer, deskriptive analyser og statistiske analyser i studien. Noen av kategoriene denne studien dekker krever mer isolerte og dypere undersøkelser for å forstå mer av aspektene og perspektivene som påvirker hver kategori. Spesielt gjelder dette familiepåvirkning og viktigheten av bort valg som en elimineringsprosess.

Rogaland er ett av Norges største lærefylke målt i antall lærlinger og utvalget anses derfor som representativt for andre fylker når det gjelder faktorer som påvirker utdanningsvalg. Det må allikevel tas høyde for at elever på VG1 i Rogaland vil kunne oppleve at størrelsen på industrien, antall lærebedrifter og generelle jobb muligheter i Rogaland gir et annet perspektiv på yrkesfagutdanning enn andre steder i landet.

Yrkesfaglig studieretninger som har et lavere antall fag/svennebrev etter utdanning, vil det på disse studieretningene være lettere for elevene å skaffe seg informasjon til å danne yrkesimage innenfor sin studieretning. Bredden av utdanningsmuligheter gjennom VG1 teknologi og industrifag, kan forklare deler av usikkerheten blant elevenes valg

Så hva kan bransjen, virksomheter og utdanningsinstitusjoner lære utfra denne studien

For mange virksomheter er lærlinger en svært viktig rekrutteringskilde til ansettelser. God karriereveiledning i grunnskolen og videregående skole er viktig, men næringslivet må også ta sin del av ansvaret. Virksomheter som ønsker denne type ansettelser må kjenne sin besøkelsestid, og være til stede underveis i ungdommene valg prosess og fortelle disse hvilke muligheter de kan oppnå, både på kort og lang sikt. Elevperspektivet må være i fokus og slik informasjon må rettes mot elevenes muligheter og bransjens utvikling, mens virksomhetens tidligere historie og bragder bør vies mindre oppmerksomhet.

Temaer som trivsel på arbeidsplass, velferd, videreutdanningsmulighet og flerfaglig kompetanse er faktorer elevene vektlegger for sine valg. Dette må gjenspeiles i bransjens eller virksomhetens rekrutteringsstrategi.

Det bør videre vurderes om 54 fagbrev knyttet til en VG1 (Teknologi og Industrifag) retning er for høyt, og om dette burde splittes opp på en måte som gjør det enklere for elevene å få god oversikt over utdanningsmulighetene som ligger foran dem.

Fleksibilitet i utdanningen under begrepet «lære hele livet» må vies større oppmerksomhet for å redusere usikkerhetsfaktoren til elevene. Tilbud om å starte som ordinær lærling under basis

tilskudd 1, for deretter gå videre som voksen lærling under basis tilskudd 2 er en måte å møte problemstillingen på. Et annet alternativ er at industrien, opplæringsnemnd og fylkeskommunen ser på mulighet til å etablere en modell for treårig lærekontrakt, som inkluderer to fagbrev og en mer attraktiv lønnsmodell. Generelt vil dynamikken i bransjene ha raskere sekvens og omstillingsbehov sammenlignet med fleksibilitet i en studieretning ved videregående skole. Når en elev som avslutter ungdomstrinnet har valgt sin utdannelse retning, vil det i løpet av årene fremover mot utdanningen kunne oppstå store samfunnsendringer og markedsendringer som gjør at jobber kan komme til eller falle bort. Dette er en av de eksterne risikofaktorene som påvirkes av blant annet landets førende politikk og globale/nasjonale markedsmekanismer.

Fra et samfunnsperspektiv vil jeg avslutte konklusjonen med å si at ungdommer på studieretningen «Teknologi og Industrifag» er sentrale for å kunne opprettholde den industrielle aktiviteten i Norge, og samtidig møte overgangen til fornybare energi kilder de kommende årene.

Referanser

- Bandura, A. (1978). *The Self System in Reciprocal Determinism*.
- Bandura, A. (1995). Exercise of Personal and Collective Efficacy in changing societies.
- Bandura, A. (1997). *Self-efficacy : the exercise of control*.
- Bourdieu & Passerson. (1990). *Reproduction in Education, Society and Culture*.
- Bourdieu, P. (1984). *Distinction: a social critique of the judgement of taste*.
- Furseth og Everett. (2020). *Masteroppgaven- Hvordan begynne og fullføre*. Universitetsforlaget.
- Gecas, V. (2003). *Self-Agency and the life course*.
- Gottfredson, L. (1981). Circumscription and Compromise: A Developmental Theory of Occupational Aspirations.
- Gripsrud, Olsson og Silkoset. (2016). *Metode og Dataanalyse*. Cappelen Damm.
- Hegna & Smette. (2017). *Parental influence in educational decisions: young people's perspectives*.
- Ingunn Studsrød og Edvin Bru. (2011). Upper secondary school students' perceptions of teacher socialization practices and reports of school adjustment.
- Johannesen, H. S. (2019). Miskjennelse av yrkesfaglig kulturell kapital i skolen.
- Joseph F Hair | Barry J. Babin | Rolph E. Anderson | William C. Black. (2018). *Multivariate Data Analysis, 8th edition*.
- Lov om grunnskolen og den videregående opplæringen §4-4 § 4-6. (u.d.).
- Mjaavatt & Frostad. (2018, November). Fra ungdomsskole til videregående skole – hvordan opplever elevene overgangen?
- Munksgaard, H. T. (2020). Valgets kval. *En studie i hva som påvirker karrierevalgene til dagens ungdom*.
- Røyset og Kleppstø. (2017). *Utdanningsvalg- Karrierelæring og livsmestring*.
- Store Norske Leksikon. (u.d.).
- Strømme, T. B. (2019). *Educational Decision-Making*.
- Sæther, J. P. (2009). *Sosial arv - utdanning, yrke og materielle kår*.
- Utdanningsdirektoratet. (2018). *Lærlingundersøkelsen 2018*.
- utredninger, N. N. (2016). *Norge i omstilling*.

Lov om grunnskolen og den videregående opplæringen

§4-4 § 4-4. Rettene og pliktene til lærebedriften og §4-6 Endring og heving av lærekontrakt og opplæringskontrakt

www.udir.no –

Tall-og-forskning/forskning-og-annet-kunnskapsgrunnlag/funn-fra-larlingundersokelsen/

Kunnskapsdepartementet (2019-2020)

Kompetansereformen-Lære hele livet (Meld.st 14).

Store norske leksikon:

https://snl.no/norsk_industrihistorie_f%C3%B8r_1940

Vedlegg

1. Intervjuinformasjonskriv og samtykkeerklæring
2. Intervjuguide

Vedlegg 1

Intervjuinformasjonskriv og samtykkeerklæring

Vil du delta i forskningsprosjektet

Karriere beslutningen

Dette er et spørsmål til deg om å delta i et forskningsprosjekt hvor formålet er å forske på faktorene som påvirker studentene til å gjøre personlige yrkesvalg. I dette skrivet gir vi deg informasjon om målene for prosjektet og hva deltakelse vil innebære for deg.

Formål

Som en del av masteravhandling ved universitet i Stavanger skal det forskes på hvilke faktorer som påvirker elevenes valg fra VG1 Teknisk Industriell produksjon til VG2.

- Aker Solutions vil kunne benytte informasjon fra prosjektet i videre rekrutteringsarbeid til yrkesfag
- Opplæringskontoret for industrifag (OFIR) vil kunne benytte informasjon i prosjektet til rekrutteringsarbeid til yrkesfag.

Det presiseres her at det ikke vil benyttes informasjon fra prosjektet som kan indentifisere deg som respondent i prosjektet eller personopplysninger for øvrig.

Hvem er ansvarlig for forskningsprosjektet?

Universitetet i Stavanger / Student Kristian Jørgensen

Universitetet i Stavanger / Veileder Aslaug Mikkelsen

Hvorfor får du spørsmål om å delta?

3 skoler i Rogaland og 1 skole i Flekkefjord er plukket ut basert på Aker Solutions sin hovedsatsningsområde for rekrutering til yrkesfagarbeidere.

Du er valgt ut av faglærer som en kandidat for intervju.

Hva innebærer det for deg å delta?

En deltagelse vil innebære at du får mulighet til å fortelle hva som er viktig for deg for valgene du tar innen yrkesrettet utdanning. Underveis i intervjuet vil det bli gjennomført lydopptak som i etterkant blir overført på papir(transkriberes). Når det er gjort slettes lydopptaket og papir versjonen vil kun merkes med skolenavn og et løpenummer slik at du ikke kan identifiseres i etterkant. Intervjuet vil ta ca 25-30 minutter.

Det er frivillig å delta

Det er frivillig å delta i prosjektet. Hvis du velger å delta, kan du når som helst trekke samtykket tilbake uten å oppgi noen grunn. Alle dine personopplysninger vil da bli slettet. Det vil ikke ha noen negative konsekvenser for deg hvis du ikke vil delta eller senere velger å trekke deg.

Ditt personvern – hvordan vi oppbevarer og bruker dine opplysninger

Vi vil kun benytte opplysningene om deg til formålene vi har fortalt om i dette skrivet. Vi behandler opplysningene konfidensielt og i samsvar med personvernregelverket. Etter at intervjuet er gjennomført vil opptaksfilen levers til UIS student. Din samtykkeerklæring vil holdes adskilt og vil ikke kunne sammenkobles til lydfilene. Lydfilene vil overføres til en privat lokal server hvor det kun er student som har personlig tilgang. Dette vil slettes umiddelbart etter at lydfilen er overført på papir og dermed vil ikke stemmegjenkjenning kunne identifisere VG1 studentene. UIS Student Kristian Jørgensen vil ha ansvaret for at dette blir i varetatt.

Hva skjer med personopplysningene dine når forskningsprosjektet avsluttes?

Prosjektet vil avsluttes Juni 2023. Samtykkeskjema vil da også makuleres (ødelegges og kastes) samtidig som lydfilene slettes.

Hva gir oss rett til å behandle personopplysninger om deg?

Vi behandler opplysninger om deg basert på ditt samtykke.

På oppdrag fra UIS og NSD har personverntjenester vurdert at behandlingen av personopplysninger i dette prosjektet er i samsvar med personvernregelverket.

Dine rettigheter

Så lenge du kan identifiseres i datamaterialet, har du rett til:

- innsyn i hvilke opplysninger vi behandler om deg, og å få utlevert en kopi av opplysningene
- å få rettet opplysninger om deg som er feil eller misvisende
- å få slettet personopplysninger om deg
- å sende klage til Datatilsynet om behandlingen av dine personopplysninger

Hvis du har spørsmål til studien, eller ønsker å vite mer om eller benytte deg av dine rettigheter, ta kontakt med:

-
- Universitetet i Stavanger, prosjekt ansvarlig Aslaug Mikkelsen
Tlf: 90675277
 - Student Kristian Jørgensen
Tlf: 46411743
 - Norsk Senter for forskningsdata
Tlf: 53211500, tast 2
www.nsd.no / www.sikt.no (f.o.m 1.januar 2020 har NSD blitt en del av SIKT – Kunnskapssektoren tjenesteleverandør.)
-

Hvis du har spørsmål knyttet til Personverntjenester sin vurdering av prosjektet, kan du ta kontakt med:

- Personvernombud ved UIS, Rolf Jegervatn (personvernombud@uis.no)
- Personverntjenester på epost (personverntjenester@sikt.no) eller på telefon: 53 21 15 00.

Med vennlig hilsen

Samtykkeerklæring

Jeg har mottatt og forstått informasjon om prosjektet Karriere beslutningen og har fått anledning til å stille spørsmål. Jeg samtykker til:

-
- å delta i personlig Intervju
 - at mine personopplysninger(lydfil fra intervju) lagres inntil lydfilen er overført til papir.

Jeg samtykker til at mine opplysninger behandles frem til prosjektet er avsluttet

(Signert av prosjektdeltaker, dato)

Vedlegg 2

Intervju guide

1. Hvilke planer for videre skolegang har du?
2. Hva vil du bli? (unngå ja nei spørsmål)
3. Hvordan trives du på skolen nå – hva liker du og hva er mindre kjekt?
4. Hva har du bestemt deg for å bli (dette er en statisk måte å tenke yrke på).
Heller kanskje: hvilken utdanning har du tenkt å ta? Hvor ønsker du å jobbe?
5. Kan du fortelle hva som gjorde at du bestemte deg for nettopp det yrket?/Hva skal til for at du skal bestemme deg
 - a. Kjennskap til faget
 - b. Hva mener familien du skal satse på? Er det det samme som foreldrene dine?
 - c. Hva skal vennene dine gjøre?
 - d. Hva sier skolerådgiver og lærerne
 - e. Hvilke inntrykk fra media om hva som er lurt å gjøre
 - f. Hva tenker du om karriere og videre utdanning etter
 - g. Hva tenker du om å bli leder?
 - h. Hvordan får du lære plass?
 - i. Har du truffet noen fra ulike bedrifter (informasjon fra næringslivet)
 - j. Har du hatt noen utplasseringer i skolegangen din? Hvordan var dette?
 - k. Hvilke forskjeller er det på skolene? Har dette noe å si for deg?
(skolestatus)
 - l. Hvordan tenker du annerledes om hva du skal utdanne deg til eller bli nå sammenlignet med da du gikk på ungdomskolen?
 - m. Er «bort valg» like viktig som «rett valg» (må forklares)
6. Hvilken hjelp trenger du for å velge rett utdanning?
7. Hvor mange år planlegger du på skole/utdanning?